

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΕΤΟΣ Ε'

ΑΡ. 65

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΔΤ ΓΛΑΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ : Τραγούδι της γενιάς μου—Κηδεία (ποίημα)
ΑΜ ΜΑΡΙΚΑΣ ΡΟΥΣΙΑ : 'Η Κέρενη γυναίκα με τους τρεις άντρες (διήγημα)
ΑΠ ΠΑΥΛΟΥ ΛΙΑΣΙΔΗ : 'Ο χωρισμός (ποίημα)
ΜΑ ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ : Μεσαιωνικά σύμμεικτα Κύπρου : Corrigenda (μελέτη)

(Συνέχεια από μέσα)

ΚΥΠΡΟΣ

ΝΙΟΒΡΗΣ, 1940

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερύνεια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Ἡ ἔκθεσις Κυπριακοῦ βιβλίου.—Κυπριακὰ Σημειώματα: ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Ἦσαν Κύπριος ὁ ποιητὴς Μάρκος Δεφράνας;—Κριτικὴ: ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: «Τ. Μελά, Ροδοπέταλα, Κοχύλια, Νούφαρα».—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: «R. Jenkins, Dionysios Solomos».—Ἀλληλογραφία.—Νέα Βιβλία.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΑ ΜΟΝΤΗ: Ἐνας σκάθαρος (διήγημα)
Μ. Κιοκμὲν (μετ. Κ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΑ): Ὁ δρόμος τοῦ ἀποχωρισμοῦ (διήγημα)
Κ. ΛΕΜΟΝΙΔΑ: Καστρούλλι (μελέτη)
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ: Τὸ ἀλφάβητο τοῦ Χάρου

Τὴν προσεχῆ ἑβδομάδα κυκλοφορεῖ: ΤΕΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ, «Ταξίδι στὸν Ἥλιο», τρίπρακτο παιδικὸ δράμα μετέσσερα τραγούδια (μουσικὴ τοῦ συγγραφέα, ἐναρμόνισις Σολ. Μιχαηλίδη). Εἰκονογράφηση Τηλ. Κάνθου. Τιμὴ 14/½ γρ.

Κυπριακά Γράμματα

ΕΤΟΣ Ε'
ΑΡ. 65

ΚΥΠΡΟΣ

ΝΙΟΒΡΗΣ, 1940

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΜΟΥ

Κινήσαμε από βάθη ξεχασμένων
καιρών, που ή μνήμη γεύεται πικρία.
Σε όριζοντες πολλούς τὰ μάτια άνοιγαν·
τό μέτωπό μας άντικρυ στο χρόνο·
οί στοχασμοί μας πέρ' από τάστέρια
κι ώραίο τό πρόσωπό μας σάν τή Νίκη.
Ένταση ζωής άπ' τὰ στενά όρια έξω
τών άπλοϊκών φτηνών συναισθημάτων,
κι άνίλεος πόνος τραγικών ήρώων!

Τόνειρο ήταν πολύ, πολύ τό κλάμα...

Στή γή μας αιώνες έρημοι κοιμούνται
κ' ή αύγή ρόδα χρυσά, άλλα πιά δέ βρέχει.
"Ω σιωπηλές ψυχές δυστυχισμένες,
ό πόνος μας άγγίζει ψηλά τάστρα
καί τή σιωπή μας, μάταια προσδοκούμε,
τή ματωμένη μας σιωπή, ν' άνοίξει
ένα φίλι, μις σκέψης που άγαπούμε
κι άνθος τής κερασιάς νά πορφυρίσει!
Μιλούμε, μά δέν έχει αυτιά νάκούσουν.
Στενάζουμε, μά τὰ φτερά μς λείπουν
τής παρηγόριας. Καί με τί, τήν πείνα
μας νά χορτάσουμε; Καί πώς τή δίψα
του νοθ μας νά δροσίσουμε;

Κοιμούνται

στην έρημή μας γή, κοιμούνται οί αιώνες,
κι άπελπισμένα τὰ όνειρα κοιμούνται.
[Νά τὰ λυπᾶσαι τόσο σάν παιδάκια
που ξαφνικά μιά αύγή άγγελοφορέσαν.]
Κ' ή ψυχή μας στον ύπνο των μαρμάρων
τάγγελικά ματόφυλλά της κλείνει.
"Αχ! ᾶς μπορούσαμε έστω και νά κλαίμε...

Μά όλα κοιμούνται κ' έρημοι είν' οί αιώνες.

Κ Η Δ Ε Ι Α

Ώρα λευκή· σταμάτησε στο τζάμι
τόλάσπρο φώς, κι ὁ χρόνος ἀναλύθη
σὲ οὐδέτερες στιγμές. Χαράς ; Ὀδύνης ;
Ἦ μνήμη τοῦ λυγμοῦ μετέωρη στάθη
ποῦ τὰ φτερά τοῦ σίχου, δὲν τολμοῦσαν....

Πάνω στὶς ἱεραρχίες τῶν Ἀγγέλων
τ' ἀνθρώπου καὶ τῆς γῆς νὰ φτάνει ὁ πόνος ;

Πράσινη κάμπε, μαῦρες σιλουέττες
ἀπλοϊκῶν φελλάχων στὸ μαστράφι,
φόντο χρυσοῦ οὐρανοῦ στῆ γῆ τοῦ Νείλου
κ' ἤσυχη ἀπελπισία στὸ Ὑστατο Χαῖρε !
Φέρετρο παιδικὸ πῶς με τρομάζουν
τὰ χέρια ποῦ τὸ βάρος σου κρατοῦνε....

— Πολλὰ νὰ ἰδεῖς πολλὰ νὰ μάθεις, εἶχε
ἀκόμα, Ἀγάπη μου κ' ἐσύ, στὸν κόσμο τοῦτο :
Χρυσὲς αὐγές, χρυσόφεγγες ἡμέρες,
νύχτες μὲς στὴν ἀπόσταση τῶν κόσμων,
φεγγάρια ποῦ ἀπαντέχαν νὰ τὰ πιάσεις
καὶ προσμονὲς χορμόσυνων ὀνείρων.
Τὰ ἔαρινά χαμόγελα τῶν ρόδων,
τὸ ξύπνημα τῶν αἰώνων ποῦ κοιμοῦνται,
τῆ λυγμικῆ χορδῆ βιολιοῦ ποῦ φεύγει
καὶ ξεπερνᾷ ἀπ' τὸ πάθος τὸν ἑαυτὸ της.
Κι ἀκόμα τᾶλλο, τᾶλλο τὸ μεγάλο
τοῦ στήθους μυστικό, ποῦ ὁ νοῦς δὲ φτάνει !
Καὶ τάγιο σπέρμα ποῦ κλειστὴ καμπύλη
θᾶνοιγε λουλουδίζοντας στὸν ἥλιο
τάγαπημένο βρέφος, προβολὴ σου
ἀθάνατη, στῆ νύχτα τῶν αἰώνων !
Πολλὰ νὰ ἰδεῖς, πολλὰ νὰ μάθεις, εἶχε.

Πίσω ἀπ' τὸ τζάμι ποῦ τόλάσπρο στάθη-
κε φώς, σὲ οὐδέτερες στιγμές στὸ χρόνο,
Ὑστατο Χαῖρε ! ἀπελπισία τῆς μνήμης...
Φτερά στοργῆς καὶ σύναξη Ἀρχαγγέλων
τάχα τῆς γῆς σὰς ἔχει φτάσει ὁ πόνος
καὶ ρίχνετε μὲ δέος καὶ ἱκεσία
περίλυπες ματιές μὲς στὴν ψυχὴ μου ;

Η ΚΕΡΕΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΑΝΤΡΕΣ

Ἡ γνωριμία μου με τὴν κέρενη γυναίκα, (ἄλλο ὄνομα δὲν μπορῶ νὰ τῆς δώσω ὅποτε τῆ θυμηθῶ), μοιάζει σὰν κάτι μέρες ποῦ ξημερώνουν ὁλόφωτες, ἔπειτα σκοτεινιάζουν, γιὰ νὰ τελειώσουν μέσα στὸν κατακλυσμὸ καὶ τῆ μαυρίλα. Λεγόταν συγγένισσα μου. Ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ δὲν μπορεσα ποτὲ νὰ καταλάβω. Κάτι μπερδεμένα καὶ μακρυνὰ συγγενολόγια, ποῦ ἔμεϊς οὔτε τὰ ξέρουμε οὔτε τὰ παραδεχόμαστε. Ἀπὸ τὸ σόϊ μας μόνο τὸ ἀνάστημα εἶχε, μὰ τὸ πρόσωπο τῆς ἦταν ἄχρωμο κι ἀτάραχο. Δὲν καταλάβαινες ποτὲ ἂν κρύβει λύπη ἢ χαρὰ. Ὅταν ἀποφάσισα νὰ περάσω λίγους μῆνες στὸ χωριό, ἡ Μαρικοῦ, ἡ κέρενη γυναίκα, με πήρε δικαιοματικά σπῖτι τῆς. Ὅλα ὅλα δυὸ δωμάτια ἦταν, ποῦ τᾶδενε ἕνας ἠλιακὸς. Κι ὁ ἠλιακὸς ἀπὸ μπρὸς ἐβλεπε στὴν αὐλὴ, κι ἀπὸ πίσω με μιά πόρτα ἔμπαινε στὸ μαγειριό. Στὴν αὐλὴ βρισκόντανε—πρῶμα σπάνιο γιὰ τὸ χωριό—τέσσερα κυπαρισσάκια στὴ σειρά, στὸ ἀνάστημα τῆς κυρᾶς τους. Τὰ δειλινά, μάλιστα, ὅταν αὐτὴ πηγαινοερχόταν, πάντα θουλεύτρα καὶ λιγόλογη, εἶχε στιγμὲς ποῦ νόμιζες πὼς τὰ κυπαρισσάκια γίνονταν πέντε. Συνήθιζε νὰναι καὶ πάντα στὰ μαῦρα ντυμένη. Αὐτὸ ἦταν τὸ παράπονο τῆς μάννας τῆς.

—Δὲν ἐννοεῖ, κόρη μου, νὰ βάλει ἕνα χρῶμα πάνω τῆς νὰ δώσει λίγη χαρὰ στὸ σπῖτι. Τῆς ἔμεινε ἀπὸ τότε ποῦ ξενητεύτηκε ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς καὶ τὴν ἔτρωγε τὸ μαράζι.

—Κι ὅταν τὸν πήρε;

—Δὲν τὸν πήρε. Μακάρι καὶ νὰ τὸν ἔπαιρνε. Ὁ προκομμένος ποῦ πήρε δὲν εἶναι ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς, εἶπε με πολὺ καῦμὸ ἡ στεγνὴ γρηούλα καὶ πήρε δρόμο γιὰ τὸ χωριό, ὅπου εἶχε πάντα κάποια σπουδαία καὶ βιαστικὴ δουλειά. Τῆ γρηούλα αὐτὴ ἀπ' ἀρχῆς δὲν τῆ συμπάθησα, γιὰτὶ ὄση δουλικὴ ἀγάπη ἔδειχνε σὲ μένα—κάποια σπουδαία χάρη, σίγουρα, σκόπευε νὰ μοῦ ζητήσῃ πρὶν φύγω—ἄλλο τόσο μῖσος εἶχε στὸν ἄντρα τῆς κόρης τῆς. Κατσουρομάλλη, τὸν ἐφώναζε, καὶ ἐξένη φύτρα καὶ κιλίντζηρο,* ἴσως γιὰτὶ ἦταν καρροσιέρης καὶ γύριζε μέρα νύχτα με τὸ κάρρο του, στὶς στρατὲς τῶν βουδῶν καὶ τοῦ κάμπου. Δὲν περνοῦσε μέρα ποῦ νὰ μὴν ἐρχόταν σὲ λόγια με τὴν κόρη τῆς γι' αὐτὸν κι ἡ Μαρικοῦ συχνὰ σταματοῦσε πότε με τὸ κόσκινο στὸ χέρι, πότε με τὸν «φουρνόφιο» ἢ τὸ σακκὶ τὸ σανό, κι ἔμπηγε τῆ φωνή.

—Νὰ βλέπεις τῆ δουλιὰ σου, μάννα. Ν' ἀφίνεις ἡσυχο τὸν ἄντρα μου.

Μιά μέρα μάλιστα ποῦ με πήρε εἶδηση πὼς καθόμουνα στὸ παράθυρο καὶ τίς ἄκουσα, μοῦ δικαιολογήθηκε :

—Ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ εἶμαι στὰ χέρια του, κοκῶνα μου, οὔτε πείνασα, οὔτε με βλαστήμησε ποτὲ, οὔτε μ' ἔδειρε ...

* ἀθίγγανο

— Πές πῶς τὸν ἀγαπᾶς, μωρή, φώναξε μὲ μοχθηρία ἢ γρηᾷ ἀπ' τὸν ἠλιακό.

— Ἄντρας μου εἶναι, εἶπε ἡ Μαρικοῦ μὲ τέτοιο πείσμα ποῦ νόμιζε πῶς τὰ πόδια της ριζώσαν στὴ γῆ καὶ τὰ κυπαρισσάκια ἔγιναν πέντε στὴ στιγμή.

Ἐξὸν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μικροκαυγάδες, οἱ μέρες κυλοῦσαν ὄλο γλύκο στὸ χωριό. Ὁ καθένας πάσκιζε μὲ τὰ περβόλια του, τυραννιότανε μὲ τὸ χρέη του, καὶ φαινομενικὰ δὲν νοιαζότανε γιὰ τὸν ἄλλον. Οἱ κακίες καὶ οἱ πονηριές, οἱ ἔρωτες καὶ τὰ συμφέροντα τριγύριζαν διακριτικὰ κρυμμένα κάτω ἀπ' τὶς διπλές μαντιῆλες τῶν γυναικῶν καὶ τὰ κοντογούνια τῶν ἀντρῶν, ὡς ποῦ ἦρτε ἡ ὥρα ποῦ ξεσκεπάστηκαν ὄλα.

Δὲ θὰ ξεχάσω ποτὲ ἐκείνη τὴ μέρα. Εἶχε μόλις φύγει ὁ κύρ Ξενοφῶν, ἕνας χοντρός χαμηλοβρακάτος κοιλάρης, ποῦ λεγόταν συμπέθερο τῆς γρηᾷς κι ἔρχοταν τακτικὰ μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα.

— Ὠρα καλή, συμπεθέρα, φώναζε μπαίνοντας.

— Καλή σου ὥρα, Ξενοφῶ, ἀπαντοῦσε ἡ γρηᾷ ἀπ' ὅπου κι ἂν βρ σκόταν.

Καθόταν τότε ὁ κύρ Ξενοφῶν, μονάχος στὸν ἠλιακό καὶ κάπνιζ κάμποση ὥρα τὸ τσιμποῦκι του. Ἐπειτα σηκωνότανε νὰ φύγει:

— Γειά σου, συμπεθέρα.

— Γειά σου, Ξενοφῶ, φώναζε, πάλι ἡ γρηᾷ ἀπὸ μέσα κι ἔφευγε κύρ Ξενοφῶν.

Ἔτσι καὶ κείνη τὴ μέρα ὁ κύρ Ξενοφῶν εἶχε μόλις πάρει τὸν ἀμοξιτὸ ποῦ πήγαινε γλυκοκατηφορίζοντας στὸ χωριό, ὅταν φάνηκε στὴ πόρτα τοῦ μαγειριοῦ ξαναμμένη ἡ Μαρικοῦ μ' ἕνα γομάρι ξύλα στὸ ὄμο. Τὸ πέταξε χάμω, καὶ εἶπε θυμῶ:

— Τὸν κερατᾶ!

— Τί σοῦτυχε; πρόφτασε ἡ γρηᾷ μέσα ἀπὸ τὴν κάμαρα τοῦ ἀντρέ γυνου ὅπου εἶχε στήσει τὰ «τριστέλια» της ἀπὸ τότε ποῦ μοῦ παραχάρρησε τὴ δικιά της.

— Ἄκοὺς ἐκεῖ νὰ μ' ἀρπάξει τὴ γάμπα! Τοῦπα νὰ μοῦ δώσει χέρι νὰ βάλω τὸ γομάρι στὸν ὄμο κι αὐτὸς μοῦ φούχτιασε τὴ γάμπα!

— Ποιὸς μωρή; σφύριξε ἡ γρηᾷ.

— Ὁ κουμπάρος ὁ Νικολός.

Μὲ τρεμάμενο χέρι ἔσιαξε ἡ Μαρικοῦ τὸ σκούφωμα της κι ἔπειτα λέγοντας πῶς πάει νὰ μαζώξει μιὰ μαγειριά λουβὶ γιὰ τὸ βράδυ, βγήκε βιαστικὴ ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα τοῦ μαγειριοῦ, πάντα ἀνοικτὴ πρὸς τὴν χαράδρα ποῦ κατέβαινε μὲ ἀμπελάκια καὶ περβολάκια ὡς τὸν ποταμὸ. Ἡ γρηᾷ στάθηκε κάμποση ὥρα ἀκίνητη καὶ κύταζε τὴν πόρτα ἀπ' ὅπου εἶχε φύγει ἡ κόρη της. Ἐβλεπε πῶς κάποια μεγάλη δουλιὰ γινόταν μέσα στὸ κούτελο της καὶ τὸ συμπέρασμα δὲν ἄργησε νὰ βγεῖ:

— Ἦθελες τα κι ἔπαθες τα, κορούλα μου, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ κρῦ.

Ἐπειτα πήρε ἀμέσως φωτιά. Ἄνοιξε σὰν τὸ μπουρλότο. Τὰ μάτια της κύλησαν πάνω στὸ ζαρωμένο πεσί της σὰν δυὸ ὀλόμαυρες λαδερὲς ἐληφίαι καὶ ὁ φοβερὸς θυμὸς, ποῦ κουφόβραζε λὲς χρόνια μέσα της ξέσπασε κι ἐδᾶ μπροστά μου. Ὁρμησε μὲ πλατεῖες δρασκελιές στὴν κάμαρά μου ὅπου ἀπὸ διάκριση, ἀπόφευγε νὰ μπεῖ, ἄνοιξε μὲ τὸ κλειδί τὴ σεντούκα της

πέταξε ὄξω μπόγους καὶ μπογαλάκια, ὡς καὶ τὴν καινούρια ἀλλαξιά
 πᾶντα οἱ γρηῆς φυλαγμένη σὲ καθαρὸ πανί γιὰ νὰ τὲς νεκροστο-
 λίσουν, κι ἔφερε ἓνα δεματάκι. Τὸ πέταξε μὲ δύναμη πάνω στὸ τραπέζι
 τοῦ ἡλιακοῦ, ἔτσι πού βρόντηξε σὰν νάταν γεμάτο χαλίκια, καὶ φώναξε :
 —Νὰ τίμια πράματα ! Νὰ ἄντρας ! "Ὅχι αὐτὸς ὁ κιλνιτζιρος πού μᾶς
 κολλήθηκε γαμπρός ! Καὶ κατάντησε τὴν κόρη μας μιά...

Μὰ προτοῦ τῆς ξεφύγει ἡ βαρειά λέξη :

—Τιμὴ στὴν ἀφεντιά σου, κυρά μου, πρόφταξε, μὰ εἶμαι ὡς ἐδῶ.

Νὰ ὡς ἐδῶ !

Καὶ πέρασε τὸ χέρι της κάτω ἀπ' τὰ ρουθούνια της, σὰν νὰ τὴν
 ἐπνιγε κάποιο ἀόρατο νερό. Στάθηκε νὰ ἀνασάνει, ἡσύχασε, καὶ ἔπειτα
 ἄρχισε πολὺλογία νὰ ἱστορεῖ, σὰν νᾶθελε μὲ τὰ πολλὰ λόγια καὶ τίς
 πολλές λεπτομέρειες νὰ ζωντανέψει τὰ περασμένα, πού γι αὐτὴν κλείνανε
 κάθε εὐτυχία καὶ τιμὴ.

Δὲν ἔμεινε νοικοκυρόσπιτο στὸ χωριό, ἄρχισε ἡ γρηῆ, πού νὰ μὴ
 μᾶς στείλει προξενιές γιὰ τὴν κόρη μας. Ἦταν τιμημένη μὲ τῶνομα,
 γερὴ καὶ δουλεύτρα. Μὰ ἐγὼ κι ὁ κύρης της προτιμήσαμε νὰ τὴ δώ-
 σουμε στὸν Τοφῆ τοῦ Βασίλη, γιατί ὁ γέρος του ἔχει κτῆμα πολὺ. Ἔτσι
 ἔγιναν, μὲ τίς εὐκές μας τ' ἀρραβωνιάσματα. Ὁ γαμπρός ἦταν τῆς ἀρε-
 σκειᾶς μας. Τίμιο καὶ μυαλωμένο παιδί. Ἐρχόταν καὶ καθόταν ὄρες μὲ
 ὄν συχωρεμένο, κ' εἶχαν μεγάλες κουβέντες. Τότε ἡ Μαρικοῦ τράβαγε
 κοντὰ τους μιά καρέκλα, ἄπλωνε πάνω της μιὰν ἄσπρη μαντηλιά καὶ
 τοὺς κερνοῦσε δυὸ ποτηράκια ρακί κι ὅτι πιά εἶχε τὸ κελλάρι γιὰ ὀρε-
 κτικό. Ἀμύγδαλα, σῦκα, σταφίδα. Τιμημένα πράματα σοῦ λέω. Τὸ χέρι
 τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ της, πού λέει ὁ λόγος, δὲν τᾶγγιξε. Ἀκόμα καὶ τὰ
 ροῦχα του ποῦφερνε νὰ τοῦ πλένει, σὰν λείπανε οἱ συμπέθεροι σὲ δου-
 λειές τους, τὰ πέραναγε μὲ τὸ καλάμι ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο, μὴν πᾶ καὶ
 τὴν κοντέψει ἂν τύχαινε νὰ βρεθεῖ μοναχὴ της. Ὁ Τοφῆς, πού νᾶχει τὲς
 εὐκές μου, πρέπει νὰ ξαίρεις πὼς ἦταν καὶ γραμματισμένος. Δὲ μπο-
 ροῦσε αὐτός, ποῦχε βγάλει τὸ σχολεῖο, νὰ πάρει τὴν τσάππα σὰν καὶ
 μᾶς τοὺς χωριάτες. Γι' αὐτὸ ἀπὸ ξαρχῆς σκεδίαζε νὰ πάει στὰ ξένα, νὰ
 κάνει λίγα παραδάκια καὶ νᾶρτει νοικοκύρης πιά στὸ χωριὸ νὰ πάρει
 τὴν κόρη μας. Ὁ γέρος του ὁμως δὲν τῶθελε. Ἔσκιζε τὰ ροῦχα του ἅμα
 τᾶκουγε.

—Ἐχεις κτῆμα, τοῦλεγε. Νὰ τὸ δουλέψεις. Ὅπως κ' ἐγὼ κ' οἱ πα-
 ποῦδες σου. Νὰ ὀργώσεις τὴ γῆ. Νὰ τὴν πονέσεις. Νὰ τὴν ποτίσεις μὲ
 τὸν ἴδρωτά σου. Καὶ νᾶσαι ἀφέντης. Ὅχι δοῦλος τοῦ ἐνοῦ καὶ τ' ἀλλου-
 νοῦ. Στὴν προσταγὴ τοῦ κάθε μασκαρᾶ.

—Τὴ γέρημα καὶ τὴ μαύρη αὐτὴ τὴ γῆ ! παραπονιόταν ὁ Τοφῆς, τὴν
 πετριασμένη καὶ τὴν ἄνυδρη, ὡς πότε θὰ τὴν δουλεύουμε καὶ θᾶμαστε
 ριζωμένοι πάνω της, σὰν τὰ δεντρά. Κι' ἔπειτα νᾶρχουνται οἱ φουρτοῦνες
 κ' οἱ κακές χρονιές καὶ νὰ σοῦ τρῶν οἱ δανειστὲς τοὺς κόπους σου, καὶ
 σὺ νὰ μὴν μπορεῖς νὰ σηκώσεις κεφάλι, δεμένος σὰν τὸν κατάδικο στὴν
 ἀλυσίδα σου. Δὲ θὰ σαπίσω ἐγὼ μὲς τὴ δουλειά. Ὅχι ! Θὰ κάμω μιὰν
 πίκρα κ' ἓνα θάνατο. Θὰ φύγω. Τὸ χωριὸ δὲν μὲ σηκώνει. Πόσοι ἔφυ-
 γαν καὶ πρόκοψαν ; Νὰ. Ὁ Γιωργῆς μὲ τόσο κτῆμα ἔφυγε. Ὁ Θύμιος

πήγε στην 'Αμερική. 'Ο Δαμιανός στο Λονδίνο, πούναι ὁ βασιληᾶς πού κόβει τὴ λίρα. Κάπου πρέπει νὰ πάω κ' ἐγώ.

Αὐτὰ ἔλεγε κάθε μέρα κι ἄλλη κουβέντα δὲν εἶχε.

—Κι ἅμα μὲ τὸ καλὸ γυρίσω, θὰ κτίσω δυὸ ἀνώγια πάνω ἀπ' τὰ σπίτια μας καὶ μιὰ βεράντα πάνω ἀπ' τὸν ἡλιακό. Θὰ φυτέψει κ' ἡ Μαρικοῦ μιὰ περικόκλαδα. Δὲν εἶναι, Μαρικοῦ;

Κ' ἡ Μαρικοῦ, πού πολεμοῦσε ἐκεῖ στὴ γύρα δουλιές, κοντοστεκόταν καὶ τοῦλεγε.

—Ναί, Τοφή μου.

—... καὶ κεῖ πάνω στὰ ψηλὰ θὰ καθόμαστε μὲ τὸν ἀφέντη μου— καὶ κτυποῦσε τοῦ πεθεροῦ του τὸ γόνατο—καὶ θὰ πίνουμε τὸ οὔζακι ντίζουμε καὶ θὰ μᾶς ἀκούει ὅλο τὸ χωριό. Δὲν εἶναι, Μαρικοῦ;

—Ναί, Τοφή μου, ἔλεγεν ἡ Μαρικοῦ;

“Ὡς πού μιὰ μέρα στὶς πολλές, μαζεύει ἡ κόρη μας ὅλα τὰ λευκα-

ρίτικα καὶ τὲς «πιπίλες» τῆς πούχε ἐτοιμασμένα προικιά—γιατὶ ἐμεῖς ἔτσι τὸ συνηθίζουμε, κοκώνα μου: “Ἐχεις κόρην εἰς τὴν κούνια, κρῦβε ρούχα στὴ σεντούκα—καὶ μᾶς φωνάζει:

—“Ἀκου, πατέρα, ἄκου, μάννα. Θὰ τὰ δώσω ὅλα τοῦ Τοφή μου, νὰ

γίνει τὸ θέλημά του κ' ἡ ἐπιθυμία του. Πρέπει νὰ βρεθεῖ μέσο νὰ φύγει. Τί τὰ θέλω τὰ γέρημα ἅμα αὐτὸν τὸν τρώγει τὸ μαράζι;

“Ἐτσι κ' ἔγινε. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ συχωρεμένος ἔφερε Λευκαρίτες

κενητάρηδες πού τὰ ἐκτιμήσανε ὅλα, ἕνα πρὸς ἕνα. Τόσα ὁ τορναρέττος* ἔξη πῆχες κέντημα μιὰ πιθαμὴ φάρδος. Τόσα τὸ πιτσιλι,** ἔξη πῆχες κέντημα μισὴ πιθαμὴ φάρδος. Τόσα τὸ κεντητὸ σεντόνι τοῦ κρεβατιοῦ. Τόσα ἡ μαντηλιὰ τῆς κονσόλας. Τόσα τὰ στρωσιδία τοῦ καναπέ, ὅλα μὲ ἔξη πόντους κέντημα στὸ γύρο. Τόσα τὸνα, τόσα τᾶλλο. “Ὅλα μαζὶ πενήντα λίρες. Καὶ δώδεκα κουροῦκλες μὲ μεταξωτὴ πιπίλα, δώδεκα σελίνια. Κι ἀκόμα δὲν μποροῦσες νὰ πεῖς πὼς ἦταν πλερωμένα, γιατί ἡ κόρη μας ἦταν ἡ πρώτη κεντίστρα τοῦ χωριοῦ καὶ δὲν σήκωνε κεφάλι ἀπὸ τὶς παραγγελίες τοῦ Λευκαρίτη πού τῆς ἔφερνε ὡς καὶ τὸ λινὸ καὶ τὸ νῆμα γιὰ νὰ μὴν πουλᾷ ἄλλοῦ.

—Δὲν τὰ λυπᾶσαι κόρη; τὴ ρώτησα μιὰ στιγμὴ.

—Χαλάλι του, μάννα, χαλάλι του, μοῦ λέει καὶ τὸ πρόσωπο τῆς δὲν

εἶπε νὰ ταραῖξει.

Μόλις, λοιπόν, πῆρε ὁ Τοφῆς μας τοὺς παράδες, ἄρχισε τὶς προετοιμασίες. Ἡ χαρὰ του δὲ λεγότανε. Ρούχα, χαρτιά, ἄδειες. Μὲ τὸν γέρω μου ὅλο τὸ φωνόγραφο καὶ τ' ἀνώγια μελετοῦσανε. Πὼς θὰ τὰ κτίσουνε. “Ἄν τὰ σηκώνουνε τὰ βολίκια. “Ἀπὸ πού θὰ φέρουνε τὴν πέτρα. Καὶ τέτοια. “Ὡστόσο ἐτοιμαστήκανε ὅλα. Βγῆκε καὶ τὸ μπιλλιέττο γιὰ τὸ μεγάλο παπόρι πού θὰ τὸν ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ Πόρτο ἴσια στὴν 'Αμερική. “Ἐ, καὶ νᾶβλεpes γλέντι τὸ τελευταῖο βράδυ στὸ σπίτι τῆς νύφης. Λὲς κ' εἶχαμε γάμους. “Ἀπ' τὰ ξημερώματα πάσκιζε ἡ Μαρικοῦ μὲ τὶς ξαδέρφες τῆς νὰ πυρῶσουν τὸ φουρνὶ καὶ νὰ ἐτοιμάσουν τὰ ψητὰ. Μα-

* Πάνω γῦρος τοῦ κρεβατιοῦ.

** Κάτω γῦρος τοῦ κρεβατιοῦ.

τὸ ζεύγηκε ὅλο τὸ συγγενολόι. Ἦρτε κι ὁ Τοφῆς, πρώτη φορά ντυμένος ἰστανὰ φράγκικα. Ἀλήθεια, ἦτανε σὰν τὸ πουλί τοῦ γιαλοῦ ἅμα ἔβγαλε τὴν ἀρβέρικα καὶ φόρεσε τὰ στενά. Μὰ τί νὰ κάνεις; Ἡ χαρὰ του ἦτανε ἄλλο ἄρπῆμα. Ἐτρεχε ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλον. Δὲν πρόφταινε νὰ κερνᾷ καὶ τὸ ἄν' ἀκούει εὐκές. Νὰ προκόψει. Ἡ ὥρα ἢ καλή. Κατεῦοδιο. Σὰν σκοινιθείνιασε πιά ἄρχισαν τὰ κοπέλια τὰ τραγούδια καὶ τὸ χορὸ. Ἦπτε κι ὁ φοῖτοφῆς λιγάκι παραπάνω καὶ πάνω στὴ χαρὰ του κόντεψε νὰ μᾶς τὰ μὲνᾷκει θάλασσα. Μπαίνει, πού λές, ἔτσι πιωμένος στὸ μαγειριό, κοντεῦει ἰστανὴ Μαρικοῦ, ἐκεῖ πού ἀνακάτεψε τὸ πουργούρι, καὶ τὴν ἀρπάζει ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα.

— Ἐλα, κόρη, τῆς λέει. Δός μου τὸ φιλί σου πρὶν φύγω.

Παρατᾷ κ' ἡ Μαρικοῦ τὴν κουτάλα—καλὰ πού δὲν τοῦ τὴν κατάφερε ὅτιτὸ κεφάλι—καὶ τοῦ δίνει μιὰ σκουντιὰ πού ἢ ράχη του πῆγε καὶ κόλπορησε στὸν τοῖχο.

— Νὰ τοῦ πεις, μάννα, νὰ φύγει. Νὰ φύγει καὶ νὰ μὴν τὸν ξαναδοῦν εἰπῶν τὰ μάτια μου. Ἄκους; φώναζε κλαίοντας. Τὴν πρόσβαλε μαθές.

— Οὐσσου, κόρη, οὐσσου, λέγανε ὡστόσο οἱ γυναῖκες, κι ὅλες οἱ ὦρες νάιεν εἶναι ἴδιες.

— Πέσαμε ὅλοι στὴ μέση: ὁ πατέρας τῆς, ἐγώ, οἱ κοπελλοῦδες, ζήτησε ὁ μὴ ὁ Τοφῆς χίλια συμπάθεια, κι ἔτσι ἔφυγε.

Γιατὶ εἶναι ἀπὸ σοῖ ἢ Μαρικοῦ. Βαστᾷ ἀπ' τὴ διπλοσιτετέ τῆς. Πρέπει νὰ ξέρεις πὼς ἢ διπλοσιτετέ τῆς εἶναι αὐτὴ πού σκότωσε, τὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς, τὸν Καραμάνο. Τὴν ἔκοψε, πού λές, μιὰ μέρα, ὁ σκύλος ἀρπακρὰ στὰ κτήματα. Ἡ γυναῖκα εἶδε πὼς ἦταν χαμένη καὶ εἶπε νὰ τὸν ἀρπάξει μὲ τὴν πονηριά.

— Καλῶς τὸν μερτζάνο μου! τοῦ λέει.

— Ἐ παληογυναῖκα, τῆς κάνει αὐτός, κάτι θέλεις νὰ μοῦ σκαρῶρισεις ἐσύ.

— Ὅχι, μερτζάνο μου, ὄχι. Ἐγὼ σ' ἀγαπῶ. Πάντα σ' ἀγαποῦσα. Μόνο... ἀσκοβᾶμαι τὸν ἄντρα μου.

Καὶ τὴν ἴδια νύκτα, μάτια μου, πῆγε μὲ τὸν ἄντρα τῆς καὶ τὸν ἀρπάξανε σ' ἕνα χαντάκι. Ποῦ νὰ τοὺς πιάσουν πιά; Ἀμέ; Τέτοιο εἶναι ὁ ὁ σοῖ μας γιὰ τὴν τιμῆ.

(Τὴ φρικτὴ αὐτὴ ἱστορία, ὅπου μιὰ χωριάτισσα ἔβαλε κάτω τὴν βουκοδῆθ, τὴ διηγότανε συχνὰ ἢ γρηά. Γύρευε μάλιστα περίσταση νὰ τὴν ἀρπῆγηθεῖ. Λές κι ἦτανε μιὰ περγαμηνὴ εὐγένειας γιὰ τὸ σοῖ τῆς. Ἀλλὰ ἢ ἢ τιμῆ, ὅπως τὴν ἔνοιωθε ἢ ἀπλὴ γυναῖκα, ἦταν, ἀλήθεια, σ' ἐκεῖνα τὰ ἀρχαῖα χρόνια τῆς σκλαβιάς, τὸ κάστρο τ' ἄπαρτο ὅπου ἢ γενηὰ μας φύτωσε ἀμόλυντο τὸ αἷμα τῆς ἀπὸ λογιῆς λογιῶν βαρβάρους, ἀλλόφυλους ὡς ἀλλόπιστους πού κούρσεβαν τὰ γλυκεῖα νησιά μας.)

— Ἀμέ τέτοια ἦταν ἢ Μαρικοῦ! Σὰν τὴν ἄσπρη περιστέρα, ξακολούπονησε μὲ καμάρι ἢ γρηά. Κι ἅμα ἔφυγε μὲ τις εὐκές τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ὁ Τοφῆς μας, ἢ ἀρραβωνιασμένη ντύθηκε στὰ μαῦρα καὶ ἀπλοχαμηλοσκομφώθη καὶ δὲν εἶπε πιά νὰ πάει οὔτε στὴν ἐκκλησιὰ τις ἡμερικῆς, οὔτε περίπατο μὲ τις κοπελλοῦδες στὸν ἀμαξιτὸ τοῦ χωριοῦ. Ἐρωτῆ τῆς δουλειὰ ἦταν νὰ φυτέψει στ' ὄνομα τοῦ ξενητεμένου τέσσερα ἀπαραισάκια στὴν αὐλή. Καὶ τὰ κυπαρίσσια μεγάλωναν καὶ τὰ χρόνια

περνούσαν και μαθαίναμε απ' τούς χωριανούς πώς είναι καλά και μάς χαιρετά. Και τὰ χρόνια πέρασαν και τὰ κυπαρίσσια μεγάλωσαν κι ἀκούγαμε απ' τούς περατικούς πώς τὸν εἶδαν και πώς δούλευε σὰν τὸ σκυλί. Κι' ἄ φέτος θάρτει, ἄ τοῦ χρόνου, τὰ χρόνια γίνηκαν δέκα. Κ' ἡ Μαρικοῦ πάντα στὰ μαῦρα ντυμένη, ξανακέντησε τὸν τορναρέττο και τὸ πιτσιλλί, τὲς φαρδοπιπιλιασμένες κουροῦκλες κι' ὄλα τὰ προικιά. Και τὰ κυπαρίσσια φούντωσαν και ψήλωσαν κ' ἡ Μαρικοῦ τὰβλεπε κι ἔβγαζε τραγούδια στὸν καλό της και τὰ τραγουδοῦσε :

Ξενητεμένο μου πουλί, ἔλαβα τὴν γραφή σου.
Κι ἔβαλά τὴν στὴν τσέπη μου κ' εἶπα : καρδιά δροσίτου.

Ξενητεμένο μου πουλί κι ὠραῖο μου γεράκι,
Ἦ ξενητειά σὲ χαίρεται και πίνω ἐγὼ φαρμάκι.

Ἐδῶ ἡ γρηά δὲν βάσταξε πιά. Ἔβαλε τὰ κλάματα ἐνῶ τὰ χελιδόνια βιαστικά μπερδεύαν ἀσπρόμαυρα νήματα πάνω απ' τὸ κεφάλι μας —Κ' ἔπειτα ἀπὸ δέκα χρόνια μᾶς ἔστειλε μ' ἓνα χωριανό μας γραφτὸ πὼς θάρτει.

«Σεβαστοί μου γονεῖς, πρῶτον σπεύδω νὰ ἐρωτήσω περὶ τῆς καλῆς σας ὑγείας και δεῦτερον ἐὰν ἐρωτᾶτε και σεῖς δι' ἐμέ, δόξα τῷ ὑψίστῳ θεῷ καλῶς ἔχω μέχρι σήμερον. Μάθετε ὅτι ἀποθύμησα πιά τὸ χωριό κι ἄ θέλει ὁ θεός μπαρκάρω μετ' τὸ πρῶτο παπῶρι. Μάθετε ὅτι στέλλω στὴν ἄρραβωνιαστικιά μου δυὸ κλωστὲς χάντρες ποῦναι τῆς μόδας ἐδῶ στὴν Ἀμερικὴ. Ἀπ' αὐτὲς φοροῦν ὄλες οἱ κυρίες».

—Νάτες, εἶπεν ἡ γρηά ἀναρροφώντας. Νάτες ὅπως τὲς φύλαξεν ἡ Μαρικοῦ μὲς στὰ προικιά της.

Ξέδεσε μὲ βίαση και τρεμάμενα χέρια τὸν ἓνα κόμπο τοῦ μαντηλιοῦ, ἔπειτα τὸν ἄλλο. Κι ἀμέσως πετροβολώντας χύθηκαν πάνω στὴ τραπέζι δυὸ δίδυμα φιδάκια, τῶνα ἄσπρο και τ' ἄλλο ἄλικο. Ἦσαν δυὸ λαιμοὶ χάντρες απ' αὐτοὺς ποὺ συνηθίζονταν μιὰ φορά. Ὁ ἓνας ἀπὸ χοντρὸ ψεύτικο μαργαριτάρι κι ὁ ἄλλος ἀπὸ ψιντρὸ ψιντρὸ κόκκινο κερραλλάκι. Κ' ἐνῶ ἡ γρηά τοὺς ἀπόθετε πάλι, σὰν τ' ἅγια τῶν ἁγίων, μὲς στὸ μεταξωτὸ μαντήλι και τὸ ξανάδεσε σταυρωτά, εἶπε μὲ ἀπελπισία

—Κι ὅταν ἔφτασε ὁ Τοφῆς, κυρά μου, ἦρε τὴ Μαρικοῦ, ὅκτι ἡμερῶν νύφη! Κ' ἔστησε ὁ κακορίζικος τὸν φωνόγραφο του στὸν κοφενὸ και μαζεύει ἀπὸ τότε ὄλα τὰ κοπέλλια τοῦ χωριοῦ και τραγουδοῦ και μπεκρολογοῦν, ἐνῶ ἡ κορούλα μας ὅπου τὴν χάσεις ὅπου τὴν εὔρε κρυφογλυκοφιλιέται μὲ τὸν κιλίντζηρο

Ἔτσι λοιπὸν τέλεψε ἡ ἀγάπη τῆς Μαρικοῦς γιὰ τὸν ἄντρα ποὺ προοριζόταν ταίρι της. Γι' αὐτὸν ποὺ περίμενε στὰ μαῦρα ντυμένη δέκα χρόνια στὴ σειρά. Ποὺ τοῦκαμε χαλάλι τὰ πλουμιστὰ προικιά και τὰ κολλαριστὰ λευκαρίτικα. Κάτι μοῦκρυβε, σίγουρα, ἡ γρηά. Κάτι σποιδάιο κι' ἀναπάντεχο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ μάθω. Μὰ ποὺ νὰ τὴν προφτάσπιά. Εἶχε κλειδώσει κιόλας τὰ θυμητάρια της στὴ σεنتούκα κ' ἔτρεχε ὄλα βίαση και φροντίδα κατὰ τὸ χωριό. Σὰν πάντα, εἶχε σπουδαῖες δουλιές. Και τώρα ἤξαιρα τί δουλιές εἶχε. Πήγαινε νὰ γυρέψει καυγᾶ τοῦ Νικ

στὸ τοῦ κουμπάρου. Νὰ πεῖ τὰ παράπονά της καὶ τὰ βάσανά της σὲ συγγενισσες καὶ συμπεθέρες. Νὰ κάνει τούμπανο τὸ περιστατικὸ τῆς Μαρικοῦς. Τὸ σπίτι δὲ μὲ χώραγε πιά. Μοῦ φαινότανε χαμηλοτάβανο καὶ πληθωρικό. Κ' ἡ μοναξιά ἀνυπόφορη. Βυῆκα κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴν πίσω πόρτα τοῦ μπεγγεριοῦ γιὰ ν' ἀνταμώσω τὴ Μαρικοῦ στὸ περβόλι. "Ὅχι πῶς ἔλας νὰ μάθω τίποτε ἀπ' αὐτή. Αὐτὴ θᾶχε πάντα τὸ χλωμὸ κι ἀμίλητο προσώπὸ της, πού δὲν ἤξαιρες ἂν κρύβει λύπη ἢ χαρά. Καὶ πάλι ποιὸς ἐξαρτῆται; Πάνω στὴν ταραχὴ της γιὰ τὸ κίνημα τὸ ἄπρεπο τοῦ κουμπάρου, ἔπι μποροῦσε νὰ πεῖ. Εἶναι στιγμὲς πού κάθε ψυχὴ νιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ξανοιχτεῖ καὶ νὰ χύσει τὸ φαρμάκι πού τὴν πικραίνει ἢ τὸ μέλι πού τὴν μωσχογλυκαίνει.

"Ἔτσι κατηφόρησα σιγὰ σιγὰ ἀπ' τὸν κασικόδρομο. Πηδοῦσα τὶς φωνὲς, περνοῦσα προσεκτικὰ μὲς στὰ περβολάκια γιὰ νὰ μὴ βλάψω τὰ γραφτὰ κ' ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου:

— Νά, ὅπου καὶ νᾶναι, τώρα θά φανεῖ. Θά τὴ δῶ ν' ἀναδεύεται σὰν πρὶν πέρδικα μέσα στοὺς δασωμένους στόλους τοῦ λουβιοῦ. Μὲ τ' ἀριστερὸ χέρι βαστᾷ μαζεμένους τὶς ἄκριες τῆς ποδιάς της, πού διπλωμένη ἀπ' ἀπὸ δυὸ φουσκώνει πάνω στὴν κοιλιά της σὰν χοντρὸ βαρὺ σακκουλάκι. Ἐξέ τὸ δεξιὸ καρπολογᾷ. "Ἐνα λουβὶ ἐδῶ, ἓνα ἐκεῖ. Καὶ τὸ λουβὶ εἶναι ποιοσερὸ καὶ πράσινο. "Ἰδιο μακρὸ ψιντρὸ μακαρονάκι. Νοιάζεται τὴν ὥρα καὶ τὴ λουβιά. "Ἐδῶ ἡ κορφή ξεπέταξε πολὺ, θέλει μαϊνάρισμα. Ἰσχυρὸς ὁ κλώνος ξεκλαπῶθηκε, βάρεσε καὶ θά κοπεῖ . . .

"Ἡ Μαρικοῦ ὅμως δὲν ἦτανε οὔτε στὸ περβόλι, οὔτε στ' ἀμπέλι. Τὴν ἔτσι τράβηξα πάρα κάτω. Ἰσια στὸν ποταμὸ πού κυλοῦσε μέσα στὶς δοσοδάφνες μιὰν ἀσήμαντη φλέβα νερό, ὡς τὸ τρίστολο γιοφύρι τοῦ δρόμου. Σκόπευα ν' ἀνεβῶ ἀπ' ἐκεῖ ὡς τὸν ἀμαξιτό, γιὰ νὰ γυρίσω στὸ χωριό, ὅσο, γιατί ἡ νύκτα εἶχε κ' ὅλας ἀρχίζει νὰ κατακαθίζει φοβισμένες σκιὲς ἐξέ τὴν στὴ χαράδρα.

Πρὶν φτάσω ὅμως στὸ γιοφύρι, σταμάτησα, γιατί εἶδα τὸ μεγάλο κάρρο τοῦ Κατσουρομάλλη νὰ φράζει τὸ δρόμο, μὲ τὰ γερά μουλάρια ἐμπεμπμένα στὴ χαρουπιὰ. Κάτω ἀπ' τὸ γιοφύρι σχεδίαζόντανε δυὸ σκιὲς ἐπιφορτωμένες σὰν μονοκόμματο ἄγαλμα. "Ἦταν ἡ Μαρικοῦ κι ὁ ἄντρας της. "Ἡ αἴσθησις πῶς ξένο μάτι τοὺς παραμονεύει, τοὺς χώρισε μὲ μιᾶς. Ἐπὶ τὴν ἔλεγε ἡ Μαρικοῦ τὸ πηγούνι κι ἀφουγκράστηκε. Τὰ μαῦρα ψιλόσοιγουρα μαλλιά της, ξεσκουφωτά, τῆς φοροῦσαν ἓνα πένθιμο στεφάνι ἀπὸ τὸν ἄσπρο πρόσωπο.

— Τί ἔπαθες, πουλί μου; ρώτησε ὁ ἄντρας.

— Τίποτα, κάνει ἐκείνη σηκώνοντας τὰ γραφτὰ φρύδια.

Τότε ὁ Κατσουρομάλλης ἄπλωσε τὰ στιβαρά του χέρια καὶ φούρωσε τὴ λεγνὴ της μέση—κάτω πλατεῖα ἢ φούστα σὰν ἀναποδογυριμένη οὐμπρέλλα, πάνω καμαρωτὰ τὰ στήθια μὲς στοὺς ἀφροὺς τοῦ κλουκαμίσου σὰν δυὸ μεγάλα λεμόνια—τὴν τράβηξε κατὰ πάνω του μὲ σπινθήρι, ἔτσι πού ἡ μέση της λύγισε στὰ δυὸ, κ' εἶπες θά σπάσει, κ' ἄρπυξεν νὰ τὴ φιλᾷ, νὰ τὴ φιλᾷ, σὰν πού πίνει ὁ διψασμένος νερό.

— "Ἐλα, κυρά μου, τῆς εἶπε σὰν χόρτασε, καὶ τὴν πῆρε ἀπὸ τὸ χέρι.

Χεριές, ἐκεῖνος μπροστὰ κι αὐτὴ κατόπι ἀνέβηκαν τὸν ἀνήφορο. Μαζὺ ἀπέβησαν τ' ἄλογα. Μαζὺ κᾶθησαν στὸ κάρρο. Μαζὺ γύρισαν στὸ χωριό.

— Μωρὲ γυναίκα! σκέφτηκα. Ἐδιώξε τὸν ἕνα ἄντρα γιὰ ἕνα φιλιὶ καὶ τώρα τρέχει ὡς τὸ γιοφύρι τοῦ δρόμου παραμονεύοντας τὸν ἄλλο γιὰ νὰ τὴ χορτάσει φιλιὰ.

Τὴν ἄλλη μέρα ξημέρωνε Κυριακὴ. Ἄπ' τὴ μιὰ τράβηξε ὁ Κατσουρομάλλης γιὰ τὰ περβόλια, ἄπ' τὴν ἄλλη ἢ γρηὰ γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Ἡ Μαρικοῦ μπαινόβγαине φτεροκοπώντας. Δὲν ἔμοιαζε πιά μουντὸ κυπαρισσάκι ποῦναι ὄλο θλιμμένη ἀπαντοχή. Ἦτανε ἡ χαρούμενη χελιδόνα ποῦ νοιάζεται τὴν καρπερὴ φωλιά. Μάνι, μάνι ἔστησε τὸ φαγί, κουμάνταρε τὰ ψώνια τ' ἄντρος της, συμάζεψε τὰ ρούχα, τύλιξε τὰ σκοινιά τοῦ κάρρου, γυάλισε τὰ μπρούντζα του, τάισε τὰ ζῶα καὶ πήρε νὰ τὰ ψηστρίσει. Στὴν ὥρα ἔφτασε κ' ἡ γρηὰ.

— Σεῖζη του σ' ἔκαμε, μουρμούρισε μὲ κακία.

— Θέλω καὶ τὸ κάνω, μάννα, εἶπε καλωσυνάτα ἡ Μαρικοῦ γιὰ νὰ μὴν τῆς δώσει αἰτία. Θέλω καὶ τὸ κάνω. Ὅλη τὴ βδομάδα παιδεύεται στὶς στράτες τοῦ κόσμου. Ἄς χαρεῖ κι αὐτὸς μιὰ Κυριακὴ. Ἄς πάε στα περβόλια π' ἀγαπᾶ.

Στὴν ὥρα νᾶσου κι ὁ ἄντρας. Μπήκε φορτωμένος. Ἐνα καλαθάκι σύκα, περασμένο στὸ γυμνὸ μπράτσο, ἕνα δεμάτι δούσμο—ποῦ μοσκοβόλησε τὸν τόπο—βίτες γιὰ ξόβεργα, κλαριά γιὰ νὰ μερμετίσει τὴ φράκτη, κ' ἕν' ἄνθος ροδιᾶς πίσω ἀπ' τ' αὐτί.

— Ὁρα σας καλὴ, γυναῖκες, βροντοφώναξε ἀπ' τὴν αὐλή.

Μπήκε στὸν ἡλιακό. Τ' ἀπόθεσε ὄλα καταχαρούμενος. Ἦτανε ροδοκόκκινος κι ἄχνιζε ὑγεία. Ἐνας ψηλὸς διπλόραχος ἄντρας. Ξανθόρουσος, μακαρουλάκι καρουλάκι τὸ μαλλί. Ἔτσι ὅπως εἶναι τ' ἀρχαῖα ἀγάλματα στὸ κεφάλι καὶ τὰ γένια. Γι' αὐτὸ τὸν ἔβγαλε καὶ κατσουρομάλλη ἢ γρηὰ. Τὸ κεφάλι του φαινότανε σὰν μιὰ φωλῆ ἀ χρυσᾶ σαλιγκάρια. Ἄλλὰ τὸ πιὸ περίεργο ἦτανε τὰ μάτια του. Δὲν ταίριαζαν οὔτε μὲ τὸ μπόι του οὔτε μὲ τὴν ἡλικία του. Δυὸ τετραγάλανα μάτια παιδιοῦ. Γιομάτα γέλιο καὶ καλωσύνη. Τὸν ἔδειχναν ἴδιο ἕνα παιδαρο γίναντα. Μόλις μπήκε, χωρὲς τεψε τὴ γυναῖκα του, χωράτεψε τὴν πεθερὰ του. Μὰ αὐτὴ τὸν ἔβλεπε μὲ μισὸ μάτι καὶ μουρμούριζε ἔτσι ποῦ νὰ μὴν τὴν ἀκούει. «Ὁ ἀνάλοτος» καὶ «τί περιμένεις ἀπὸ ἀγράμματο ἄντρα». Ἐπειτα κάθησε πεινυμένος νὰ φάει.

Τὸ μεσημέρι τὸ σπιτάκι γινόταν φουρνί. Ὁ ἥλιος πύρωνε τὴν αὐλή καὶ χυμοῦσε ἀκράτητος στὸν ἡλιακό. Τὰ κυπαρισσάκια ἦτανε ἀκόμη πολὺ μικρὰ γιὰ νὰ τὸν προστατέψουν. Τ' ἀπομεσήμερο ὁμως, σὰν ἔπαιρνε νύγυρη, ἄπλωναν τὶς τέσσερις σκιές τους στὴ σειρά, σὰ δροσερὸ μαῦρο χαλί, πάνω στὸ ἄσπρο χῶμα, κ' εὑρίσκεις λίγη παρηγοριά. Ἐκείνη τὴν ὥρα ἔπιασε κι ὁ Κατσουρομάλλης νὰ σιάξει τὸ καμιτσίκι του. Τῶδε στὸν παραστάτη τῆς πόρτας, κι ἄρχισε νὰ πλέκει τοὺς σπάγγους μὲ πολλὴ δεξιότη. Δυὸ ἄσπρους κ' ἕνα μαβί.

— Νὰ δεῖς, γυναίκα, πετᾶ ἀναπάντεχα μιὰ γελαστὴ κουβέντα, μὲ σταμάτησε ὁ κουμπάρος ὁ Νικολὸς στὸ δρόμο . . .

Μάννα καὶ κόρη σήκωσαν τὴν ἴδια ὥρα τὰ κεφάλια σὰν νᾶσαν ἕν

— . . . καὶ μοῦπε τὸ τί τοῦτυχε μαζί σου.

— Εἶδες τὸν κερατᾶ! λέει μὲ ἀγανάκτηση ἡ Μαρικοῦ.

—“Ε; κάνει ο άντρας.

—Νά τοῦ πῶ νά μου δώσει χέρι νά σηκώσω τὸ γομᾶρι κι' αὐτὸς μὲ φουχτιάσει τὴν γάμπα.

“Ὁ σπάγγος τοῦ ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια καὶ βίτσισε σφυρίζοντας τὸ νῆμα βάνι.

—... νά σοῦ φουχτιάσει τὴν γάμπα... εἶπε καὶ κείνος.

Ἡ Μαρικοῦ κέρωσε. Κατάλαβε μὲ μιᾶς πῶς ἐκείνη τὴν ὥρα κι' ἀπ' ἴδια μάθαινε ὁ άντρας, τῆς τὴν προσβολή.

—“Ὡστε ἔτσι; Κι αὐτὸς ἄλλα μοῦπε γιὰ νά μὴ γίνει παρεξήγηση μῆγε. Καὶ δὲν δεχόσουν, κόρη; δοκίμασε ἀνόρεχτα νά χωρατέψει κατὰ τὸ ἔθνησί του. Νά κάμεις καὶ ὠραῖα παιδιὰ.

Ἡ Κἀτὶ μουρμούρισε ἡ γρηᾶ μέσα στὰ δόντια τῆς. Μὰ κείνος πολὺ συλλογισμένος παραθύρισε τὴ δουλιὰ του. “Ἐτσι σὰν ἀνέμελα μπῆκε στὴν κάμαρα, ἐβίξε τὸ σακκάκι του στὸν ὄμο καὶ τράβηξε κατὰ τὸ ξωπόρτι τῆς αὐλῆς.

Ἡ Μαρικοῦ ἀμίλητη τὸν κύταζε. Ξάφνου πέφτει τὸ κατόπι τοῦ ἀλαλιασμένη. Τὴν τὸλμησε ὅμως νά τὸν κοντέψει. Στάθηκε στὰ κυπαρίσσια, τὰδραξε μὲ τὰ δὺο τῆς χέρια, χῶθηκε μέσα τους καὶ μῆγε μιὰ φωνὴ πού σὲ ξέσκιζε.

—Λαμπρή μου!

Πρῶτη φορὰ ἄκουγα τὸνομά του. Λαμπρῆς λεγόταν. Λαμπρινός. Ἡ κυπριατικὰ γεννημένο τὸ χρυσόμαλλο καλόκαρδο παλληκάρι.

“Ὁ Λαμπρῆς ἐστάθη. Στήλωσε τὸ κεφάλι, κι ὁ ἥλιος ποῦγεννε, ἄναψε τὰ σαλιγκάρια τῶν μαλλιών του καὶ τοῦ τὰ φόρεσε χρυσοῦ κορώννα στὸ κεφάλι. Ἦταν μὲς τὸ ἡλιοβασίλεμα ἴδιος μυθικός ἥρωας πού ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν πρῶτο του ἄθλο.

—“Ἐνοια σου, κυρά μου, ἔνοια σου, τῆς εἶπε ἡσυχαστικά μὲ τὸ μὲτόμα καὶ τὰ μάτια πού δὲν ἔμοιαζαν πιά σὰν γίγαντα παιδιοῦ.

Βαθειά, σοβαρά, ἡσυχὰ κι ἀποφασιστικά, ἔδειχναν τὸν λεβέντη ἄνθρωπο πού πάει νά πολεμήσει γιὰ τὰ δικάια του. “Ἐπειτα μὲ βῆμα πλατὺ ἔβη σβέλτο τράβηξε κατὰ τὸ χωριό.

Σκοτείνιαζε. Κλαρὶ δὲν κουνιότανε. “Ὁ οὐρανὸς ἄρχισε ν' ἀνοίγει ἕνα ῥωγμὴ ἀπ' τ' ἄλλο περίεργα μάτια πάνω στὴ γῆ. Ἡ γρηᾶ εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ χωριό. Πολὺ βιαστική. “Ἀπ' τὸ συντόμι. Σήμερα κι ἂν εἶχε δουλειὲς ἄλλο τιτο χωριό...

Ἡ Μαρικοῦ καθότανε στὸν ἡλιακὸ ἀμίλητη, μὲ τὰ χέρια δεμένα στὴν ποδιά τῆς. Ντυμένη σκοτάδι καὶ σιωπῆ. Μόνο τὸ χλωμό τῆς πρόσωπο θαμπόφεγγε. Τὴν καταλάβαινες πῶς ὑπόφερε μέσα στὴ μαύρη σπινθηροχόη τῆς. Ξάφνου ἕνα σκυλι οὐρλιαξε ἀπ' τ' ἀντικρυνὸ κτῆμα. Ἐπὶ τὸ πτόπηκε ἡ ἀνάσα τῆς. Τέντωσε τὸ πηγούνι, στήλωσε τὰ μάτια. Τὸ οὐρ-χοιχάτὸ σύρτηκε μέσα στὴ νύκτα, ψηλά, χαμηλά. “Ἐπειτα ἔλυωσε σιγὰ σιγὰ σὰν νὰ τὸ καταχώνιασε πάλι ἡ σιωπῆ. Τότε ἡ γυναίκα γιὰ ναῦρει ἀπὸ τὴν ἄγνοια ἀπ' τὸ φόβο, ἄρχισε νά μιλά.

—“... Τὸ τραγοῦδι τοῦ ἄκουγες... τὸ γέλιο του, κ' ἔπειτα φανερω-τότανε κι ὁ ἴδιος. “Ἐδινὰ ζωὴ γιὰ τ' ἀστεία του. Ξαίρεις τί θὰ πεῖ νά φερεῖς ξενητεμένο; “Ἄ φέτος θάρτει, ἂ τοῦ χρόνου, καὶ νά μὴν ἔρχεται ποτέ; “Ἦρτε ὥρα πού νόμισα πῶς ἡ μαυρίλα πού μ' ἔντυνε, πέρασε ἀπὸ ἐμὲ στὴν ψυχὴ μου. “Ὁ Λαμπρῆς ἐρχόταν τακτικά. Δὺο φορὲς τὸ χρόνο.

Γύριζε μὲ τὸ κάρρο του ὅλο τὸ νησι καὶ κάθε ἑξαμηνία φαινότανε κι ἀπὸ τὰ μέρη μας. Ἄκουγες ἀπὸ μακριὰ τὸ καμιτσικι του καὶ τὴ φωνή του. Ἄμα κόντευε τὸ χωριό, ἄρχιζε τ' ἄστεϊα :

— Πουλῶ ὄσα ὄσα Νὰ πάρω τὰ ξένα γρόσα. Ἐδῶ κοπέλλες Χασέ, βελόνες, νταντέλλες γιὰ τὰ προικιά. Καὶ ψακὴ γιὰ τὴν πεθερά. Λουλάκια γιὰ τὰ μαυρογέρημά σας. Καὶ σαπούνια μυρωδάτα. Νὰ σὲ φιλᾷ καὶ νὰ μὴν τοῦ λὲς παράτα.

Γελοῦσε ὁ κόσμος κ' ἔτρεχε νὰ ψουνίσει. Ἐμένα πού μὲ βλέπεις ἔφτασε καιρὸς πού τὸν περίμενα σάν τὸ θεὸ μου. Στεκόμουνα στὴ πίσω πόρτα τοῦ μαγειριοῦ καὶ παραμόνευα τὸ γιοφύρι. Κι ἄμα φαινότανε τὸ κάρρο, ἔβγαινα στὸ φράχτη τῆς αὐλῆς. Πότε γιὰ νῆμα, πότε γιὰ σαποῦνι, πότε γι ἄλευρι. Ὅτι πείς εἶχε.

— Γιατί, πέρδικα μου, εἶσαι πάντα στὰ μαῦρα ντυμένη; μοῦ λέει μιὰ μέρα.

— Τὸ νοῦ σου, Λαμπρή, κι εἶμαι λογιασμένη.

— Μὲ τὸ καλὸ τὸ στεφάνι.

Δὲν ἔβαζε τὸ κακὸ ὁ νοῦς του.»

Σιῶπησε μιὰ στιγμή κι ἔνοιωσα νὰ φυλλομετρᾷ μονάχη τίς τριανταφυλλένιες σελίδες τῆς ζωῆς της. Ξανάρχισε πάλι σιγὰ σιγὰ.

— «Ἐφτανε πάντα διψασμένος ἀπ' τὸ δρόμο. Κοτζάμ κορμί. Ὁ Τοφὴ χωροῦσε ὀλάκερος μὲς τὰ πουκάμισα του. Τοῦφερνα νερὸ νὰ πιεῖ. Κι ὄσα ἔπινε μὲ κύταζε πάνω ἀπ' τὸ κανάτι καὶ γελοῦσαν τὰ μάτια του. Ἦξαιρ πὼς ἔτοιμαζε κανένα χωρατό.

— Νάχεις τὴν εὐκούλα μου καὶ νὰ σὲ δῶ... γουμένισσα! μοῦλεγε.

Καὶ μᾶς πιάνανε τὰ γέλια.... Κάτι γέλια.... Μ' αὐτόνα ἀνοίγει τὴ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου».

Ἡ νύκτα ὥστόσο μᾶς εἶχε καπακώσει γιὰ καλά. Ἡ γρηὰ ἀκόμα νύγυρισε ἀπ' τὸ χωριό. Πίσσα τὸ σκοτάδι γύρω μας καὶ δὲν ἔλεγε ἀκόμα νὰ φυσήσει. Ἐνα ἕνα ἄρχισαν ν' ἀνάβουνε μακριὰ τὰ φωσάκια στὰ σπίτια καὶ φαινότανε σάν κωλοφωτιὲς μέσα στὴ νύκτα. Σηκώθηκε ἡ Μαρικοὶ νανάψει τὸ φανάρι τοῦ ἡλιακοῦ. Ἐπειτα ἀκούμπησε στὸν παραστάτη τῆς πόρτας καὶ εἶπε.

— «Λὲς πὼς ὅλα εἶναι τυχερά Βρέθηκα παντρεμένη χωρὶς νὰ τὴ καταλάβω. Δὲν τὸ μετάνιωσα ὅμως. Τώρα χωρὶς τὸν Λαμπρὴ μου δὲν ζῶ».

Πρῶτη φορὰ ἄνοιγε τὴν καρδιά της νὰ μιλήσει καὶ δὲν πολεμοῦσε δουλιές. Θᾶχε, σίγουρα, μεγάλη ταραχὴ μέσα της. Μιλοῦσε κι ὁ νοῦς της ἦτανε πάντα στὸ χωριό.

— «Ὅτε τὸρπιζα, οὔτε τὸβαλε ποτὲ ὁ νοῦς μου. Ἦτανε ἀπ' τὸ θεὸ Δοξάζω τον κ' εὐχαριστῶ τον. Μπήκε μιὰ μέρα ὁ Λαμπρῆς στὸ σώσπιτι γιὰ νὰ κουβαλήσει ἕνα σακκὶ κριθάρι. Παραγγελιά. Τρόμαξα πὼς πόρτα δὲν θὰ τὸν χῶραγε. Μέσα στὸ σπίτι φάνηκε ὅλο τὸ μπόι του. Τοῦ τῶκαμα λόγο καὶ βάλουμε τὰ γέλια μαζί. Πήραμε ν' ἀναμετρήσουμε τ' ἀνάστημα μας. Ἡ μύτη μου νὰ ὡς τὸ βυζὶ του ἔφτανε. Ὅπου ἐκεῖ πού δὲν τὸ περιμέναμε, νάσου φανερώνεται ὁ πατέρας μὲ τὸν κύρ Ξενοφῶ. Πιωμένοι κ' οἱ δυό. Πάντα μαζί ἦσαν καὶ πάντα πιωμένοι. Ποιὸς εἶδεν τὸν θεὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθηκε. Ἐπιασε τὸ Λαμπρὴ στὶς μουστουνιές. Ἐμένα στὶς κλωτσιές καὶ στὰ τριχομαλλιάσματα. Κι ὁ κύρ Ξενοφῶ πискάλιζε καὶ φώναζε :

— Δώστου, συμπέθερε, δώστου. Νὰ τοὺς μάθει. Ἄμὲ τί!

Μαζώχτηκε ἡ γειτονιά στὶς φωνές τους. Φτάνει κ' ἡ μάνα.
 — "Ἀχ κακὸ ποῦ μ' ἠῦρε, ἄχ κακὸ.
 Φώναξε κι αὐτὴ κ' ἔφτυσε μιὰ τὸν ἕνανε μιὰ τὸν ἄλλονε. Κι ὁ
 λαμπρῆς μιλιὰ. Ἄρνι σωστό. "Οπου μπαίνει πάλι ὁ κύρ Ξενοφῶν στὴ μέση.
 — "Ἐναν ἄντρα τῆς χρωστᾷ ὁ Θεός, συμπεθέρα. Νὰ τῆς τὸν δώσουμε.
 — τὴν στεφανωθείς, μωρὲ θεομπαίχτη, γυρίζει στὸν Λαμπρῆ.
 — Μετὰ χαρᾶς μου, λέει ὁ Λαμπρῆς καὶ σκύβει τὸ κεφάλι.
 Ἐγὼ ἔτρεμα σὰν τὸ πουλί. Τρέξανε γιὰ παπᾶ. Οὔτε ἄδειες, οὔτε
 ὁπτιόπολες. Μπλέξανε μάνι μάνι δυὸ στέφανα ἀπὸ ἑλῆα καὶ λεμονιά.
 — Μὰς στεφάνωσαν. Ἔτσι ἔγινε. "Ολοι ἔβαλαν τὸ κακὸ στό νοῦ τους.
 ὡγγῶ δοξάζω τὸ Θεό.»

Κάθισε πάλι στὸ κατώφλι τοῦ μαγειριοῦ. Τύλιξε τὰ χέρια τῆς στὴν
 ἰδιδιὰ τῆς κι ἄρχισε σὰν νὰ μοιριολογότανε μὲ τὸ πρόσωπο πάντα
 μοραμμένο κατὰ τὸ χωριό.

— Κανεὶς δὲν ἔχει μάτια νὰ τὸν δεῖ τὸν καλὸ μου. Κανεὶς δὲν τὸν
 ἀποναπᾶ, ποῦχει καρδιά σὰν τοῦ πουλιοῦ. Ἡ μάνα μου πρώτη. Γυρίζει
 τὸ σπίτια καὶ τὶς γειτονιές κ' ἔχει τὸ κουσούρι του. Εἶναι ὡμορφος,
 ὡλιωσυνάτος καὶ παλληκαρᾶς· γι αὐτὸ τὸν ζηλεύουνε. Φάνηκε ἀπ' ἀρχῆς.
 Τώρα ἔνοιωσα μὲς στὸ σκοτάδι τῆ φλόγα π' ἄναψε τὰ μάγουλά τῆς.
 ἔβλακίνη ξακολούθησε βιαστικῆ :

— «Πάσχα ἡμέρα ἦτανε...Στήσανε κούνιες...Μεγάλη σχόλη. Πᾶμε,
 λαμπρῆ μου, τοῦ λέω, καὶ μεῖς. Πᾶμε. Ποῦ νὰ μὴν πηγαίναμε! Ἄρχισαν
 τὰ παλληκάρια τὸ τσιάττισμα. "Ολο τὸ χωριὸ ἦτανε συναγμένο. Πρῶ-
 τος βγήκε ὁ Τοφῆς, ὁ ἀρραβωνιαστικὸς μου. Κίτρινος σὰν τὸ φλουρί.
 — νὸν εἶδα κ' ἔλυωσε ἡ καρδιά μου. Ὁ μισὸς δὲν ἔμεινε. Χωροῦσε ὅλος μὲ
 τὰς καδένες καὶ τὰ φλουριά του μὲς στὸ ἕνα ποδιναρί τῆς βράκας τοῦ
 λαμπρῆ. Κι ἀρχινᾷ τὸ κακὸ. Λέει ὁ Τοφῆς :

Ἐλάτε γιὰ ν' ἀκούσετε μιὰ λύπη ταιριασμένη
 Ποῦ ἡ καρδιά σας θὰ ραεῖ ἄς εἶν' καὶ περασμένη.

"Ἐλεγε ἐκεῖνος κι' ἀπαντοῦσαν οἱ ἄλλοι. Δὲν ἔμεινε λόγος, δὲν
 ἐμεινε βρισιά, ποῦ δὲν ταίριασαν ἐκεῖνη τῆ μέρα τοῦ Λαμπρῆ. Στὴν
 ἄρχῆ ἔρριχναν πόντους. Ἐπειτα ξεκαθάρισαν. Τί κλέφτης ἦταν. Τί
 νιλλίντζιρος. Τί...ποῦ ξελογιάζει τὶς ἀρραβωνιασμένες τοῦ κόσμου. Ποῦ
 τὰ τὰ βάλει τώρα ὁ νοῦς μου; Ἐκείνου γυαλιζέμε τὰ μάτια του καὶ
 βιλιλιά. Δὲν τούρχότανε νὰ μπεῖ. Ἐγὼ τὸν ἔσπρωξα.

— Δεῖξε τους, Λαμπρῆ μου, καὶ σύ. Δεῖξε τους.
 Βγαίνει λοιπὸν ὁ ἄντρας μου στὸ μείντάνι, μὲ μιὰ παρρησία καὶ
 νιὸν ὠραία φωνή, ποῦλαμψε ὁ κόσμος ὅλος, καὶ τραγουδᾷ :

Σαραπέντε γερανοὶ ἐθέλαν μιὰν παπῆρα

Ἐτρέχαν τὴν κ' ἐθέλαν τὴν κ' ἐγὼ τοὺς τὴν ἐπῆρα.

"Ὠχ! Τί ἔγινε τότες. Ἐπεσαν ὅλοι πάνω του. "Ολους τοὺς ἔβαλε
 ἄπλάτω. Γύρισε σπίτι βουτηγμένος στὰ αἵματα. Ἄπο τότε δὲν ἔκανε φίλο.
 νὸν μισοῦν. Μόνον ὁ δάσκαλος, ὁ κουμπάρος του, τὸν κάνει παρέα.
 — Ἐγὼ χάρις του δὲ ζῶ...δὲ ζῶ...δὲ ζῶ....»

Κουνοῦσε τὸ κεφάλι τῆς πέρα δῶθε, πέρα δῶθε κ' ἔλεγε «δὲ ζῶ».
 Ἄπο ὦρα εἶχε σιωπήσει κ' ἐγὼ ἀκουγα τὴ φωνή τῆς «δὲ ζῶ....» Κι ἀλήθεια

δὲ ζοῦσε. Μὲ σταματημένη τὴ ζωὴ παραμόνευε τὸ θεριὸ τοῦ μίσου πού σερνότανε ἐκεῖ κάτω, μέσα στὶς κωλοφωτιές τοῦ χωριοῦ. Καὶ δὲ ἄργησε, ἀλλοίμονο, νὰ φανερωθεῖ. Ἔσκασε ξερὴ μιὰ τουφεκιά στὸ ἀγέρα. Σὰ λεπίδι κοφτερὸ ἔσκισε τὴ νύκτα στὰ δυό. Πατᾶ κ' ἡ Μαρικοῦ ἄγρια μιὰ φωνὴ σὰν νὰ τὴν ἤυρε ἴσια στὴν καρδιά, κι ἄρπαξε μὲ τὰ δυό τῆς χέρια τὰ μηλίγγια. Ἡ τουφεκιά κτυπήθηκε ἀπὸ βοῆ σ' ἀντίλαλο μέσα στὰ ὄρη, κ' ἔσβυσε. Τὴν ἴδια ὥρα τὰ φῶτα τοῦ χωριοῦ σὰν κτυπημένα ἀπὸ τὸ θεριό, πῆραν δρόμο. Τρέχανε ἀλαφιασμένα πέρα δῶθε κοντεύανε δυὸ τρία μαζὺ καὶ πάλι χωρίζανε, ὡς πού στὸ τέλος σαρεύτηκαν βουνάρι καὶ τρεμοστάθηκαν ὅλα μαζὺ. Τὸ μαντάτο τῆς τ' πρόφτασε ἡ γρηὰ μάννα. Πρόβαλε σὰν τὴν κακὴ Μοῖρα πάνω ἀπ' τ' κεφάλι τῆς φωνάζοντας.

— Σκοτώσανε τὸν ἄντρα σου, κόρη. Τρέξε... Πρόφταξε...

Ἡ αὐλή, ποῦλεγε πῶς δὲν μποροῦσε νὰ σηκώσει κι' ἄλλο σκοτάδι μαυρολόγησε μὲ μιὰς ἀπὸ κόσμο. Καὶ τὸ κύμα τῆς συφορᾶς συνεπῆρσηκωτὴ καὶ σερνάμενη τὴ χαροκαμένη γυναίκα κατὰ τὸν κατήφορο τοῦ χωριοῦ.

Ὁ οὐρανὸς λὲς καὶ δὲν παίρνει χαμπάρι τίς λύπες τῶν ἀνθρώπων. Γιατί πάνω ἀπ' τὴ νύκτα τοῦ φονικοῦ, ξημέρωσε τὴν πιὸ χαρούμενη μέρα. Γιομάτη κελαϊδίσματα, λαμπράδα, εὐωδιές. Ὁ ἀστυνόμος ἔστησε τὸ τραπέζι του κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο κι ὅλο φυσοῦσε καὶ ξεφυσοῦσε Οὐφ καὶ μούφ, σὰν ν' ἄλεγε: Ἦσαν οἱ εὐλογημένοι τὴν ὥρα τους ν' σκαρώσουν τέτοια ζόρικη δουλιὰ.

Στὴ διαταγὴ του κανέννας δὲν βγήκε ἀπ' τὸ χωριό. Μποροῦσε ν' τὸν χρειαστεῖ γιὰ τὴν ἀνάκριση. Ἔτσι ἔμοιαζε ἡμέρα σχολῆς. Γιὸρτ Κόσμος ἦτανε μαζεμένος γύρω ἀπ' τὸν καφενὲ πού τὸν φυλάγαν ζαπτιέδες.

Τὸν σκοτωμένο δὲν τὸν κουνήσανε ἀπ' τὴ θέση του. Περνώντες μποροῦσε ὁ καθέννας νὰ τὸν δεῖ, κατάχαμα ἀπλωμένο καὶ σκεπασμένον μ' ἓνα σεντόνι. Ἔμοιαζε πελώριος Ἐσταυρωμένος πεσμένος ἀνάσκελ Πλάι του ἓνα μόνο δὰ μικρούλικο μαῦρο κουβαράκι. Ἡ γυναίκα τὸ δυὸ δίπλες. Οὔτε ἔκλαιγε, οὔτε μοιρολογότανε. Σερνόφερνε μονάχα κορμί τῆς, ἀπ' τὸ μισὸ καὶ πάνω. Σὰν τὴν καλαμιὰ στὸν κάμπο. Ὁ ἀστυνόμος εἶχε ξεκουμπώσει τοὺς γιακάδες του κ' εἶχε ξεμανικωθεῖ. Ἔκαμνε ζέστη πολλή. Στενοχωριότανε κι' ὅλας, γιατί δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ λογαριασμὸ μὲ τοὺς χωριάτες. Ὅλοι εἶχαν τὴ σκέψη τους κ' τὴν ἰδέα τους, μὰ κανέννας δὲν τὴ μολογοῦσε. Δὲ θέλανε νὰ μαρτυρήσουν.

— Δίκαια κι' ἄδικα κι' ἀπὸ τὸν ὄρκο λείψε, λέγανε οἱ ἄντρες.

— Ἄς ταῦρει ἀπ' τὸν θεό, λέγανε οἱ γυναῖκες καὶ δὲν μποροῦσε νὰ βγάλει ἀπὸ τὰ λόγια τους ἄκρη. Ἐφερνε ὥστόσο ἓνα ἓνα τοὺς μὰ τυρες καὶ τοὺς ὑπόπτους, πού τοὺς εἶχε ὅλους κλεισμένους χωριστὰ μέσα στοὺς σταύλους καὶ τὰ σώσπιτα, κ' ἔπαιρνε κατάθεση. Πρὶν ὅμως τελειώσει ἡ ἀνάκριση τοῦ καθενοῦ, τὰ λόγια του παίρνανε δρόμο, κ' ἔμνανε τὸ γύρο τοῦ χωριοῦ καὶ γύριζαν πίσω ἀλλαγμένα. Ἔτσι ἄκρ μέσες μαθεύτηκε ὅτι ἡ τουφεκιά τὸν ἤυρε στ' αὐτί' καθόταν στὸ καφνεῖο κ' ἔπαιζε χαρτιὰ μὲ τὸν κουμπάρο του τὸ δάσκαλο· οὔτε ἄ εἶπε οὔτε οὐ' ἐκεῖ πού τὴν ἔφαγε ἔμεινε ὁ φονῆας τοῦ τὴν ἄναψε ἀπ' τ' ἀνοικτὸ παράθυρο καὶ χάθηκε μέσα στὴ νύκτα.

Καθένας πού ἐρχόταν νά μαρτυρήσει, περνούσε μπροστά στ' ἀνοιχτό παράθυρο κ' ἔρριχνε μιὰ ματιὰ στὸν σκοτωμένο. "Ἐφτασε κ' ἡ σειρά γιὰ τὴν γρηᾶς, τῆς μάνας τῆς Μαρικοῦς. Στάθηκε κι' αὐτὴ στὸ παράθυρο καὶ εἶπε: "Ἐτσι σὲ καταράστηκα, γυιέ μου, κ' ἔτσι σὲ εἶδα". Ἐπειτὰ πτοήθηκε πολὺλογῆ νά πεῖ τὴν ἱστορία τοῦ Καραμάνου στὸν ἀστυνόμο. Πῶς αὐτὸς πού δὲν μποροῦσε νά καταλάβει τί σχέση εἶχε μὲ τὴν ὑπόθεση, ὅλο τὴν σταματοῦσε. Ἡ γρηᾶ ἀτοῦ. "Ὡσπου καὶ τὴν εἶπε δὲν ἔρχοῦνθάς. 'Ἀπ' τοὺς πρώτους πού ὑποπευτέθηκαν ἦταν κι ὁ Νικολός ὁ κουμπάρου. Στείλανε ἀμέσως ἔτσι κατάνυκτα ἓνα ζαπιτιέ σπίτι του. Μὰ ὁ πότος ἀπόδειξε πῶς κοιμότανε. "Ἐβαλε μάλιστα τὸν ζαπιτιέ νά παρτοπατέψει τὸ κρεβάτι, μ' ὅλο πού βρισκόταν γυναῖκα μέσα, κι ὁ τόπος ἔτσι βρέθηκε ζεστός. Ὁ Τοφῆς ἦταν κυνῆγι. Αὐγὴ γύρισε φορτωμένος κρετικέτσες. Μὲ τὸ σκυλί του Δὲν ἔξαιρε τίποτε γιὰ τὸ φονικό. "Ἐφερε ὁ γρηᾶς ἓνα περαστικό νά μαρτυρήσει πῶς τὸν εἶδε ἀπ' τὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ὁ κύρ Ξενοφὼν ὅμως πῆρε ὄρκο πῶς βγαίνοντας ἀπ' τὸν ποταμὸν εἶδε τὸν Τοφῆ στὴν πάνω γειτονιά. Καὶ τὸ σκυλί του οὐρλιαζε. Ὁ γρηᾶς νά βάλει ὅμως αὐτὴν στὰ λόγια τοῦ κύρ Ξενοφῶν, πού καὶ τὴν ἕτερα πού μαρτυροῦσε ἦταν πιωμένος; Παρουσιάστηκε μπροστά στὸν κύρ ἀστυνόμο γελάμενος, κοκκινομούτης καὶ χαμηλοβρακάτος, στρογγυλοποῦνθῆσε πρὶν τοῦ ποῦν, καὶ ἄρχισε νά καπνίζει τὸ τσιμπούκι του ἀμειψιῶς, ὅπως ἔκανε κάθε βδομάδα στῆς συμπεθέρας. Εἶδανε καὶ πάθανε τὸν γρηᾶς νά καταλάβει τί τὸν θέλαν. "Ἀμα ἐπὶ τέλους κατὰ τὴν ἕτερα, πῆρε ὄρκο καὶ εἶπε ἄλλα τῶν ἄλλων.

—"Ἀκου ἐκεῖ! κατὰ τὸ σπίτι τῆς Μαρικοῦς ὁ Τοφῆς! Στὴν πάνω γειτονιά.—Τί γύρευε ἐκεῖ, πού ἐκεῖνος ποτέ του δὲν τὸ κόντευε;

"Ἐτσι οἱ πολλὲς ὑποψίες πέσανε πάλι πάνω στὸν κουμπάρου τὸν ἀστυνόμο, ἀφοῦ μάλιστα βγῆκε νά μαρτυρήσει κι ὁ δάσκαλος. "Ἀχ! αὐτὸς ὁ δάσκαλος. Δυὸ λόγια εἶπε καὶ τὰ δυὸ κατὰκοντρά του. Σάν ἀστυνόμος. Εἶπε πῶς ὁ Λαμπρῆς τοῦ μιστεύτηκε τὸν ἀστυνόμο τοῦ κουμπάρου μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ περνώοντας φοβέρισε τὸ Νικολό. "Ἐθὰ σὲ σκοτώσω, μωρέ», τοῦ εἶπε. «Αὔριο τέτοια ὥρα θὰ κοιμᾶσαι στὸν ἀξύπνητο». Νά τώρα πού θὰ τὸν θάψουμε τὸν ἴδιο, πρόστεσε ὁ δάσκαλος κ' ἔβαλε τὰ κλάματα.

Μαθεύτηκε ὡστόσο στὸ χωριὸ πῶς ὁ ἀστυνόμος ἦταν ὡμορφὸ παλαιοκρηκάρου. Σωστός ἄγγελος. Ἐκεῖνα τὰ λαιμά του ἦταν τριανταφυλλένια ὡς τὸν ποῦν τοῦ μωροῦ παιδιοῦ. Καὶ τὰ μάτια του! Βένετα βένετα ἴδια ἀμμα-βιπέπετες. Κ' ἔτρεχαν πιά οἱ γυναῖκες νά μαρτυρήσουν γιὰ τὸν ποῦν. Ἀπὸ μαρτυρία σὲ μαρτυρία τὸ πῆρε κάβο κι ὁ ἴδιος κι ἄρχισε νά στρίβει τὸ μουστάκι του. "Ἐνα τόσο δὰ μετερὸ ξανθούλικο μουστακάκι. Κ' ἡ κουκουλιὰ τραβοῦσε κορδόνι. "Ὡς που ὁ καφετζῆς ποῦταν ὁ πιὸ ζημιωμένος ἔπειτ' ὅλην αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, γιὰτὶ κόπηκε ἡ δουλιὰ του, ἔχασε τὴν ὑπόθεσιν κι ἀποφάσισε πιά νά μηνύσει τοῦ κύρ ἀστυνόμου πῶς ἡ ὥρα πέρασε ἔτσι ὡς ἔφτασε ὁ παπάς. Καιρὸς ἦταν πιά νά βγάλει ἄδεια γιὰ θάφτιό, γιὰτὶ ἡ ὥρα πᾶει κι αὐτὴ ἡ μέρα χαμένη καὶ θὰ μυρίσει τὸ λειψάνο. "Ἐτσι βγῆκε ὁ παπάς ἄδεια.

Τότε μαζεύτηκε τὸ χωριὸ ὅλο. Μαυρολόγησε ὁ τόπος κόσμος. Δρόμοι ἀστυνόμοι, πεζοῦλες, αὐλές. Ἄδικοσκοτωμένος ἦταν αὐτός. "Ὅχι χωρατά.

Δὲν γίνεται καὶ τὴν πᾶσαν ἡμέρα φονικό. Στὰ τόσα χρόνια μιὰ φορά. Ὅσοι δὲν πρόφτασαν νὰ χωθοῦν στὸ κοιμητήρι, σκαρφάλωσαν πάνω στὸν τοῖχο του. Οἱ γυναῖκες ποῦχαν νιόσκαφα μνήματα, κλαίγανε. Μὰ ἡ Μαρικοῦ τίποτε. Σερνότανε ἀλαλη. Ὁ παπᾶς ὅπου νᾶναι τέλει τὴ δουλιὰ του, κ' αὐτὴ μιλιὰ. Ὁ κόσμος ἄρχισε ν' ἀναταράζεται, ν' ἀγανακτεῖ. Τί, ἔτσι θὰ τέλειωνε τὸ θαφτιό; Ἀκλαφτο θὰ πάει κοτζάμ παλληκάρι. Ποῦ ἀκούστηκε ποτὲ τέτοιο πράμα! Τὰ βάλανε μαζί της. Τί περιμένεις ἀπὸ γυναῖκα ποῦ τὸν ἓνα ἄντρα ἀφήνει καὶ τὸν ἄλλο παίρνει. Ἡ ἀπογοήτευσή της ἦταν ζωγραφισμένη σ' ὄλων ὧν τὰ πρόσωπα. Καλὰ ποῦ στὴν ὥρα σπρώχτηκε στὴ μέση ὁ δάσκαλος νὰ βγάλει λόγο στὸ σκοτωμένο. Τὸ ψουψουρητὸ κόπασε μονομιᾶς κι ὁ δάσκαλος ἄρχισε:

— Λαμπρινέ....

Ἀνάσανε, ξεροκατάπτε, στέναξε καὶ ξανάπε «Λαμπρινέ....» Ἐπειτο εἶπε: «Φίλτατε». Ἄλλο δὲν μπόρεσε νὰ πεῖ. Τὸν πνίξανε τὰ κλάματα καὶ μουρμούριζε ἀπελπισμένα: «Ἄδικα πηγες, ἄδικα, ἄδικα». Μὲ τὸ πρῶτο «ἄδικα» πατᾶ ἡ Μαρικοῦ μιὰ στριγγλιά. Ἡ στριγγλιά κτυπήθηκε μέσα στὰ ὄρη ὥσπου ξεθύμανε. Τότε ἡ γυναῖκα ξεμαρμάρωσε κι ἄρχισε νὰ κτυπιέται, νὰ τραβᾷ τὰ μαλλιά της καὶ νὰ σκίζε τὰ μάγουλα. Ὁ κόσμος ἀνάσανε. Ἀποτραβήχτηκε ἓνα γύρω, κ' ἔβλεπε μ' ἀπαντοχή. Τὴν ἔζωνσαν ἓνα πελώριο πεινασμένο θεριό. Μὲ χίλια μάτια καὶ χίλια αὐτιά. Κ' ἐκεῖνη μοναχὴ στὴ μέση. Μὲ τὸ νεκρὸ καὶ τ' ἀνοικτὸ μνήμα. Δὲν μπορούσπια νὰ γλυτώσει κι ἄρχισε τὸ μοιρολόγι. Ἐνα πρωτάκουστο μοιρολόγι: «Ἡσυχο, ὀλόγλυκο. Χωρὶς φωνὲς καὶ κλάματα. Μοιρολόγι τρελλῆς.

Ἐσκυβε μ' ἀγάπη πάνω στὸν πεθαμένο, καὶ σὰν νᾶταν ζωντανὸ τοῦ μιλοῦσε. Τοῦ χαίδευε τὰ μαλλιά καὶ τοῦ φιλοῦσε τὰ χέρια. Τὸν φάναζε μὲ τὸνομά του γλυκά, σιγανά. «Λαμπρή μου, ξύπνα» καὶ «Λαμπρὸ μου σήκω». Κ' ἔπειτα ἔτσι στὰ γόνατα πεισμένη, στήλωσε τὸ κορμί της ἀπ' τὸ μισὸ καὶ πάνω καὶ ἱστοροῦσε σ' ὄλον ἐκεῖνον τὸν κόσμο, τὸν πέριεργο κι ἀχόρταγο, καὶ στὸν ἥλιο ἀκόμα ποῦ γερνε κι αὐτὸς ἀδιάντροπος ν' ἀκούσει, πῶς ἔγινε καὶ τὸν ἀγάπησε καὶ πῶς τὸν καρτεροῦσε σὰν τὸ θεό της. Πῶς τὴν πάντρεψαν μὲ τίς κλωστῆδες καὶ πῶς εὐχαριστοῦσε τὸ Παντοδύναμο. Πῶς παραμόνευε τίς στρατῆρες πότε νὰ φανεῖ καὶ πῶς τὸ καλοδεχόταν μὲ τὰ φιλιὰ της. Καὶ γύριζε πάλι στὸ νεκρὸ καὶ τὸν ρώταγε «Καὶ τώρα ποιὸς θὰ λούζει τ' ἀγγελικό σου τὸ κορμί, μάννα μου; Καὶ ποιὴ γυναῖκα θὰ τυλίγει χρυσὰ δακτυλίδια στὰ δάκτυλά της, τὰ μαλλιά σου. Ἀχ ἡ μαύρη γῆ θὰ σὲ χαίρεται κι' ἐγὼ δὲν ἔχω ἀπόψε σὲ ποιοῦ ἀκαλιὰ νὰ κοιμηθῶ....» Κ' ἔλεγε. Κι ἀκόμα θᾶλεγε, ἂν οἱ γυναῖκες ντροπισμένες δὲν τὴ βάζανε στὴ μέση, καὶ τραβολογώντας τὴν, ἀναμαλλιασμέναι καὶ τρεμάμεναι, δὲν τὴν συνέπαιρναν μέσα στὸ μαῦρο κύμα τῶν φουστὸνιῶν τους. Οἱ γέροι σταυροκοπήθηκαν καὶ κούνησαν τὸ κεφάλι. «Εἶδ' ἐκεῖ ἀδιαντραποσύνη, κυρά μου! Τέτοιο μασκαραλίκι δὲν ξανάγινε σὶ χωριό. Καλὰ τᾶλεγε ἡ μάννα της». Κ' οἱ νιοὶ φεύγανε μὲ χοντροχωρὰ τὰδες καὶ κρυφόμελα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ Μαρικοῦ ἔντυσε μονάχη τοὺς καθρέφτες στὰ μαῦρα καὶ ὄλα τὰ τζάμια τοῦ σπιτιοῦ. Ἐπειτα ξανάρχισε νὰ πολεμᾷ δουλιές. Τὸ πρόσωπό της, σημαδεμένο ἀπὸ τὰ χέρια της, ἦταν πιὸ χλωμὸ καὶ ἄλλο ἀπὸ πρῶτα καὶ δὲν ἤξαιρες ἂν εἶναι γιὰ θάνατο ἢ γιὰ ζωῆ.

*
**

“Αμα πατήσεις τὸ πόδι σου σ’ ἓνα τόπο, ἀναπνεύσεις καὶ ζήσεις, πο-
ρνεύσεις καὶ χαρεῖς, εἶναι σάν ν’ ἀφήνεις ἐκεῖ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰ σπλάχνα
σου. Ἄργα ἢ γρήγορα θέλεις νὰ γυρίσεις, νὰ τὸ μαζώξεις καὶ νὰ ἡσυ-
ραιοποιήσεις μιὰ γιὰ πάντα. Γι’ αὐτὸ κ’ ἐγώ, ἀφοῦ πέρασαν πολλὰ χρόνια, σ’ ἓνα
τόπο τὸ ἐξοχικὸ μου εἶπα στὸν σωφέρ νὰ λοξοδρομήσει γιὰ νὰ περάσω
στὸ χωριὸ τῆς Μαρικοῦς. Ὁ σωφέρ, ὅπως τὸ χουρὸν ὅλοι συνήθειο νᾶναι
ἐνθουσιάζονται μὲ τοὺς καφετζήδες, τράβηξε ἴσια στὸ καφενεῖο γιὰ νὰ κρύ-
ψομαι τὰ χαταῖς ἢ μηχανὴ καὶ νὰ πιῶ με ἓνα νερό.

Ἐκεῖ πρωτάκουσα τ’ ἀπίστευτο πρᾶμα :

Ἡ Μαρικοῦ ξαναπαντρεύτηκε ! Παντρεύτηκε τὸν κύρ Ξενοφῶ ! Ἐκά-
θισαν, λέει, τὸ πιὸ ταιριασμένο ἀντρόγυνο τοῦ χωριοῦ. Μαζὺ μπεκρολο-
σοῦσαν, μαζὺ βρίζουνταν, μαζὺ δέρνονταν. Ἦσαν πάντα μαζὺ. Μονια-
σμένοι κι ἀχώριστοι.

Θέλησα νὰ δῶ μὲ τὰ μάτια μου καὶ τράβηξα περπατητὴ κατὰ
τὸ σπιτάκι μὲ τὰ κυπαρίσσια. Ἦυρα τὴ Μαρικοῦ στὴν αὐλή, νὰ ταΐζει
τὸν γάιδαρο.

Ἐτρεξα νὰ τὴν φιλήσω, μὰ ἀποτραβήχτηκα. Χοντρή, κοιλαροῦ,
γυμναστικὴ, κοκκινομούτα, ἦταν ἴδια ὁ κύρ Ξενοφῶν.

Πάλι ἡ ψυχὴ της, σάν τὸ κερί, εἶχε χυθεῖ στὸ καλούπι τοῦ ἄντρα
αὐτοῦ εἶχε μπρός της.

Καὶ τὰ κυπαρίσσια πελώρια, σκοτεινά, ἀπὸ ρίζας δασωμένα, ὡμο μὲ
τοὺς κλαδέμα, ἔφραζαν τὸ δρόμο, σάν νᾶθελαν νὰ κρύψουν ἀπὸ τὰ
ματιὰ τοῦ κόσμου κάποιο φοβερὸ μυστικόν.

ΜΑΡΙΚΑ ΡΟΥΣΙΑ

Ο ΧΩΡΙΣΜΟΣ

Καβάτζιν μου ψηλόν, λεγνόν, πλατύριζον,
ἔσπασαν οἱ ἀνέμοι τζι’ ἐν σ’ ἐρίξαν
τζι’ ὅσον τζιαὶ κόψασιν τὸ μούτιν πκιὸν ζτι’ ἐβρίξαν
ἦρτεν ττουλούμπα τζ’ ἔβκαλέν σε ξύριζον.

Τζι’ ἔνωσα πόσω μου μιὰν λύπην πού σὲ σιάστηκα,
πούσουν καμάριν πάντα δίπλα στὸν νοτάν μου,
πόκαμα χρωμαν τοῦ νεκροῦ πού τὰ χαλάστηκα,
σάν νὰ ξιρίζωσες τζι’ ἔμέναν τὴν καρκιάν μου !

ΠΑΥΛΟΣ ΛΙΑΣΙΔΗΣ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΚΥΠΡΟΥ: CORRIGENDA

I

Ὁ μακ. Ἱερώνυμος Περισιτιάνης στὸ ἔργο του «Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς κατακτῆσεως μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς Κατοχῆς (1571—1878)» Λευκοσία, 1930, σ. 473—485, περιγράφει τὸν κατάγραφο ναὸ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Ἀγιασμάτι (ὁ Καθηγ. Σωτηρίου δὲν τὸν συμπεριέλαβε στὸν Α' τόμ. τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Κύπρου), ποῦ βρίσκεται κτισμένος στὰ νότια πλάγια τοῦ Δάσους Ἀδελφοί, τέσσερα μίλια ἀπὸ χωριὸ Πλατανιστάσα τῆς πολιτικῆς περιφερείας Λευκοσίας. Ἐκκλησιαστικῶς ἀνήκει στῆ μητροπολιτικὴ περιφέρεια Κυρηνίας καὶ εἶναι περιουσία τῆς Ἐπισκοπῆς. Ἀντὶ ὅμως τῆς πραγματικῆς του ὀνομασίας ὅπως φανερώνεται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές ποῦ θὰ παραθέσουμε παρακάτω σὲ τοῦτο τὸ ἄρθρο, προτιμᾶ νὰ τὸν ἀναφέρει μὲ τὸ λαϊκὸ του ὄνομα ποῦ εἶναι «Σταυρὸς τοῦ Δκιοσμάτη». Ἔτσι γίνεται ἔρμαιο φανταστικῶν εἰκασιῶν καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν παρερμηνεύει ἢ δὲν διαβάζε ὀρθὰ καὶ τὶς ἐπιγραφές ποῦ ἀναφέρονται στὴν οἰκοδόμηση καὶ τὴν ἱστοριογράφηση τοῦ ναοῦ. Λογουχάρη κλίνει νὰ παραδεχθεῖ πὼς τὸ «Δκιοσμάτη» ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «Διὸς μάτι» καὶ γιὰ νὰ ἐνισχύσει αὐτὴ του τὴν ἄποψη καταφεύγει στὴν ὀνομασία κάποιας ἄλλης τοποθεσίας ἐκεῖ γύρω «Δικιά Μούττη»=«Διὸς Κορυφή».

Τὸ γεγονός εἶναι πὼς γύρω ἀπὸ τὸν ναὸ ὑπάρχουν μοναστηριακὰ ἔρειπια. Ἐπίσης ἐκεῖ κοντὰ ὑπάρχουν ἔρειπια μεσαιωνικοῦ συνοικισμοῦ καθὼς καὶ ἔρειπια ναῶν ποῦ πρέπει νὰ συσχετισθοῦν μὲ τοῦτο τὸ συνοικισμό. Ἀκόμη σημειώνεται σὲ τοῦτα τὰ μέρη σὲ μεσαιωνικοὺς χάρτες τῆς Κύπρου χωριὸ μὲ τὸνομα Diosimaco (A. Ortelius: *Cypri Insulae Nova Descript* 1573, Coronelli: *Acamantis Insula hoggidi Cipro, etc* 1696, Carte de Blaeu, *Cyprus Insula*, 1635). Ὁ Jeffery ἐξάλλου στὸ βιβλίον του «*Historical Monuments of Cyprus*» Nicosia, 1918, σ. 359 τὸ συνδέει ὅπως φαίνεται μὲ τὸ «δυόσμο»: «Continuing down the valley of the Rou Potamos a interesting and important old church called Stavros Diosmatou (from local herb, apparently mint) possessing ancient mural paintings will be found marking the site of a village...»

A. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή ἔχει δημοσιευθεῖ μὲ σχόλια ἀπὸ τὸν Περισιτιάνη ὡς ἑξῆς: «Ἀνοικοδομήθη καὶ (Ἱστορήθη. (ἐφθαρμένη) ὁ Θεὸς οὗτος καὶ Πάνσεπτος Ναός, τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ Διασμάτι διὰ συνδρομῆς καὶ πολλοῦ πόθου, κόπου καὶ ἐξόδου τοῦ Θεοσεβάστου ἱερέως τοῦ Κυροῦ Πέτρου τοῦ Περάτι καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν διὰ τὸν Κύριον Μακαρίσατε αὐτούς». Δυστυχῶς ἡ ἐπιγραφή εἶναι ἀχνολόγητος, μᾶς διδάσκει ὅμως ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαιότερος, πάντως τῆ

Βυζαντινῆς περιόδου τῶν Κομνηνῶν, ὅστις ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ νῦν σωζομένου ὑπὸ τοῦ Ἱερέως Πέτρου τοῦ Περατίτου ὅστις καὶ ἱστόρησε τὸν Ναὸν ὡς δηλοῦται καὶ ἐν τῇ προηγηθείσῃ ἐπιγραφῇ τῷ 1477. Ἡ ἀρχαία προσωνομία κυρίως τοῦ Σταυροῦ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιγραφῇ, εἶναι ἕξια παρατηρήσεως ὡς ἐπιβεβαιούσα τὴν ἦν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ναοῦ τούτου ἐξηνεγκόμην γνώμην. Ὁ Θεοσέβαστος πρωτοειρηνοποιεὺς Κύρ Πέτρος κατήγετο ἐκ Περμάτων (Ταμασοῦ) ὧν τοὺς κατοίκους τότε τῶρα ὀνομάζομεν Περατίτας».

Β. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἱστοριογράφησης ἔχει δημοσιευθεῖ μετὰ σχόλια ὑπὲρ ἐπίσης ἀπὸ τὸν Περισιτιάνη ὡς ἐξῆς: «Ἐτελειώθη ἡ Ἱστορία τῆς Σεβαστοπόλεως Μονῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ διὰ ἐξόδου καὶ πόθου τοῦ Θεοσεβάστου ἀπὸ Πρωτοιερέως Κυροῦ Πέτρου τοῦ Περάτι καὶ τῆς πρεσβυτέρης αὐτοῦ ἐπιγραφῆς Περσάνης. ΜΗΝ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΗΜΡ. Μ. Γ. ΕΧΡΩ ΑΥΣΤΟΖ ΧΥ: Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὸ εὐχεσθε διὰ τὸν Κύριον ἵνα εὐρωσιν ἔλεος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἈΜΗΝ. Θεοῦ τὸ Δῶρον χειρὰς Φιλίππου Ζωγράφου οὗ τὸ ἔργον ἐπέκλην τοῦ Γόβα». Ἡ χρονολογία παρέχει ἀμφιβολίας διότι φαίνεται ὅτι ὁ Ζωγράφος εἶτε κατὰ λάθος ἔγραψεν ἐν στοιχείῳ περιπλέον ἢ ἠθέλησε ἀναπαράσῃ παρεμβάλλῃ κόσμημα ἥτοι τὸ 3ον ὡς «ξ» Φαινόμενον ὅπερ παραλείποντες. Κατὰ ταῦτα ἡ χρονολογία εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ τὸ 1477 μὲν πρῶτον στοιχείον δέον νὰ ᾖ τὸ οὐσιγοθητικὸν ἀριθμητικὸν σημεῖον τῆς ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν ἀριθμὸν 1000 ἢ καὶ ἀπλῶς τὸ διακεκοσμημένον ἱερατικὸν κεφαλαῖον «Α» ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 1000 Τὸ δεῦτερον ἐν τῷ στοιχείῳ εἶναι τὸ Λατινικὸν «V» ὅπερ εἶναι σύνθητες ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἐπιγραφῇ καὶ ἀναγινώσκειται παντοτε «Y» ὅπερ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ 400. Ὁ 3ος τὸ 4ον γράμμα «O» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ 70 καὶ τὸ τελευταῖον «Z» πρὸς 7. Ὁ 5ος οὕτω λοιπὸν ἔχομεν τὴν χρονολογίαν 1477 ἀπὸ Χριστοῦ. Ἡ ὅλη ἐπιγραφή ἀναγινώσκουσα δέον νὰ ἀναγνωσθῇ οὕτω. «Μηνὸς Ὀκτωβρίου 7 Ἡμέρα (τῆς 8ῆς ἐβδομάδος) Τρίτη. Ἐν χρονίᾳ (χρονολογίᾳ) 1477 ἀπὸ Χριστοῦ».

Ἄπα σημειώσεις μου κατὰ τὴν ἐπίσκεψή μου εἰς τὸν Σταυρὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ 11,6)39 κί ἀπὸ λαμπρὰ ἀντίγραφα φωτογραφικῶν εἰς τὴν Φωτογραφικὴν Συλλογὴν τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου ποὺ πάρθησαν ἀπὸ τὸν Major Vivian Seymour γιὰ τὸν κ. W. H. Buckler καὶ δωρήθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον ἀπὸ τὸν τελευταῖον παραθέτω δωπερα τὶς ὀρθῆς ἐπιγραφῆς μετὰ τὴν ἴδιαν ἀναγινώσκουσαν ὡς καὶ πρὸ ἐπάνω, κάτω ἀπὸ τὰ γράμματα Α καὶ Β καὶ μετὰ τὰ σχόλια εἰς τὸ τέλος ποὺ ἀνασκευάζουν τὶς πολλὰς ἀνακρίβειαι καὶ αὐθαίρετοι ἀναγνώσεις τοῦ μακ. Περισιτιάνη:

Α. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή ἀπάνω ἀπὸ τὴν βόρεια εἴσοδο καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Ἐνταφιασμοῦ καὶ τῆς Ψηλάφησης (σὲ δύο ἀναπαράλληλα γραμμὰς μετὰ κεφαλαῖα γράμματα):

† † ΑΝΙΚΟΔΩΜΗΘΕΙ [ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ] Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ
[ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤ(ΑΥ)ΡΟΥ ΤΟΥ Α·Ι·ΑΣΜΑΤΙ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ Κ(ΑΙ) ΠΟΛΛΟΥ
[ΠΟΘΟΥ ΚΟΠΟΥ Κ(ΑΙ) ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΘΕΩΣΕΥΕΣ[ΤΑΤΟΥ]
Α·Ι·ΡΕΟΣ ΚΥΡΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΑΤΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙ
[ΘΕΟΡΟΥΝΤΕΣ ΑΥΤΩ ΔΙΑ ΤΟΝ Κ(ΥΡΙΟ)Ν ΜΑΚΑΡΙΣΑΤΕ [ΑΥΤΟΥΣ]

Β. Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἱστοριογράφησης ἐπάνω ἀπὸ τὴν νότια εἴσοδο

καί κάτω ἀπό τή Γέννηση καί τήν Ὑπαπαντή (μέ κεφαλαία γράμματα σέ τρεῖς παράλληλες γραμμές) :

† ΕΤΕΛΕΙΩΘΗ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΥΒΑΣΜΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤ(ΑΥΡΟΥ)
ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΥ ΚΑΙ ΠΟΘΟΥ ΤΟΥ ΘΕΩΣΕΥΒΕΣΤΑΤΟΥ Α. ΙΕΡΕΩΣ ΚΥΡΟΥ
ΠΕΤΡΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΑΤΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥ | ΤΕΡΥΣΑΣ ΑΥΤΟΥ ΠΕΠΑΝΗΣ ΜΗΝ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ. Ζ. ΗΜ(Ε)Ρ(Α) Γ ΕΧΡΩΝΙΑ Α |] ΧΥ ΚΑΙ ΟΙ
ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΕΣ ΑΥΤΩ ΕΥΧΕΣΘΑΙ ΔΙΑ ΤΟΝ Κ(ΥΡΙΟΝ) ΙΝΑ ΕΥΡΩΣΙΝ
ΕΛΕΟΣ ΕΝ ΗΜΕΡΑ | ΚΡΙΣΕΩΣ ΑΜΗΝ ΘΕΟΥ ΤΟ ΔΩΡΟΝ ΧΕΙΡ ΔΕ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ |
| Ζ] ΓΡΑΦΟΥ ΟΥ ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΝ ΤΟΥ ΓΟΥΛ | .

Κ' οἱ δυο ἐπιγραφές εἶναι ζωγραφισμένες μέ μαύρη γραφή σέ γύψινο ἐπίστρωμα ἀπάνω σέ καναβάτσο ἢ χοντρο ὕφασμα. Ἔτσι φανερόνεται πιθανώτερο πῶς τὸ «Δκιοσμάτι» πρέπει νά εἶναι παραφθορά τοῦ «Ἁγισμάτι» κι ὅτι τὸ Ἁγισμάτικο εἶχε παραφθαρεῖ ἀκόμη περισσότερο στοὺς ξενικοὺς χάρτες; Ἔπειτα ἀπὸ τὸ λεκτικό τῶν ἐπιγραφῶν ἡ εἰκασία τοῦ Περισιτιάνη πῶς προϋπήρχε ἄλλος ναὸς τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν εἶναι ἀβάσιμη ὅπως ἀβάσιμη εἶναι ἡ ἐξήγηση ποῦ δίνει γιὰ τὸ «Περάτι». Ὁ ἱερέας Πέτρος, ὁ Περάτης ἀντὶ Περατίτης, κάτοικος τῶν Περάτων μπορεῖ καί νᾶταν, σωστότερα, Περατής, Περατής, δηλαδή, Περατικός; Ἄπεστειλε Ἀβραὰμ τῷ Περάτῃ» (Γενεσ. ΙΔ' 13). Γιὰ τὴ χρονολογία ποῦ ἔχει ἀποσβεσθεῖ τελειῶς σήμερα ἦταν ἴσως εὐανάγνωστη ὅταν ὁ Περισιτιάνης εἶχε ἀποπειραθεῖ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Gunnī ἀκόμη σημειώνει σχετικὰ στὸ *Historic Cyprus*, London, 1936, σ. 382 «An inscription over the south door apparently records the erection and painting of this church in 1436». Ὅπως δὴποτε τ' ὅτι ὁ ναὸς καί ἡ τοιχογράφηση του πρέπει νά χρονολογηθοῦν ἀπάνω κάτω αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὑποστηρίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τοῦ ζωγράφου, μὰ κι ἀπὸ μιὰ ἄλλή ἐπιγραφὴ σχετικὴ μέ τὴν τοιχογράφηση κάποιου ἄλλου ναοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιο ζωγράφου ποῦ διατηρεῖ πιὸ καθαρά τὴ χρονολογία τῆ ἐργασίας του. Ἡ ἐπιγραφὴ τούτῃ βρίσκεται ἀπάνω ἀπὸ τὴ δυτικὴ θύρα τοῦ μικροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος τοῦ χωρίου Λουβαρὰ στὴν ἐπαρχί Λεμεσοῦ.

Τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος τὸν εἶχα ἐπισκεφθεῖ στις 22/3/194 ὁπότε κι ἀντίγραφα τὴν ἐπιγραφὴ. Ἡ Δίδα Ἑλλη Πιτσιλλίδου τοῦ Τμματος Ἀρχαιοτήτων εἶχε τὴν καλωσύνη νά μοῦ τὴν ἐπαληθεύσει :

ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΙΟΥ
ΕΝΔΟΞΟΥ - ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
Κ(ΑΙ) ΠΟΛΛΟΥ ΠΟΘΟΥ ΑΕΙΜΝΗ | ΣΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΩΤΟΙΕΡΕΩΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 5363
ΑΠΟ ΚΤΙΣΕ[ΟΣ] ΚΟΣΜ[ΟΥ] | ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ ΔΕ ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΥ Κ(ΑΙ)
ΠΟΛΛΟΥ ΠΟΘΟΥ ΙΩΑΝΟΥ ΤΟΥ ΚΡΟΜΙΔΟΥ Κ(ΑΙ) ΟΜΩΤΟΥ ΤΟΥ
ΑΥΤΟΥ | ΧΟΡΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΚΥΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ Κ(ΑΙ)
ΟΜΩΤΙ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΧΟΡΙΟΥ | ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΜΒΙΩΝ ΑΥΤΩΝ ΕΙΡΗΝ[Η]Σ
Κ(ΑΙ) ΕΛΕΝΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ ΤΟΥ Κ(ΥΡΙΟΥ)Υ ΗΜΩΝ | 15 ΧΥ ΑΝ5Ε^ω
Κ(ΑΙ) ΟΙ ΘΕΩΡΟΥΝΤΕΣ Κ(ΑΙ) ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΕΣ ΕΥΧΕΣΘΑΙ
ΑΥΤΟΙΣ | ΔΙΑ ΤΟΝ Κ(ΥΡΙΟ)Ν ΙΝΑ ΕΥΡΩΣΙΝ ΕΛΕΟΣ
ΕΝ ΗΜΕΡΑ ΚΡΙΣΕΩΣ ΑΜΗΝ | ΚΑΙ Ο ΙΣΤΟΡΗΣΑΣ ΑΥΤΟΝ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΟΥ ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΝ ΓΟΥΛ.

Ἀπὸ τῆ μιά καί τὴν ἄλλη μεριά οἱ δωρητῆς ἱερεῖς μὲ τις πρεσβυτέρες γονατιστοὶ σὲ στάση προσευχομένων. Ἔτσι ὁ ναὸς κτίσθηκε ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ δημιουργήθηκε ὁ κόσμος στὰ 6963—5508/5509=1455/1456 καὶ τοιχογραφήθηκε στὰ 1465. Ὁ Gunnis στὸ προαναφερμένο βιβλίον του σ. 330 ἀναφέρει λαθεμένα τὸ ἔτος 1459 ὡς τὸ ἔτος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὸ 1495 ὡς τὸ ἔτος τῆς τοιχογράφησης τοῦ ναοῦ. Ἀκόμη ὁ καθηγ. Σωτηρίου δημοσιεύει στὸν Α' τόμ. τοῦ ἔργου του γιὰ τὰ Βυζαντινὰ Μνημεῖα τῆς Κύπρου (πίν. 112) τοιχογραφίες ποῦ ἀσφαλῶς δὲν ἀνήκουν στὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου Μάμαντος στὸ Λουβαρᾶ. Τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου τοῦ ἐπιλεγμένου Γούλ προτιθεται στὸν κατάλογο τῶν ζωγράφων ἢ τοιχογράφων ποῦ δούλεψαν στὸν τόπο μας πρὶν καὶ κατοίει ἀπὸ τὴν ἄλωση ποῦ μόλις τώρα ἀρχίζει νὰ ἐτοιμάζεται στὴν Κύπρο. Γιατὶ ἐκτός ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοδώρου τοῦ Ληευδοῦς ἢ τοῦ Ἀψευδοῦς ποῦ τοιχογράφησε τὴν Ἐγκλείστρα στὸν Ἅγιο Νεόφυτο στὰ 1183 (βλ. A. C. Indianos and G. H. Thomson, *Wall-paintings at Ayios Neophytos Monastery* ποῦ δημοσιεύεται στὸν τόμο τοῦ 1939 τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν), τὸν Συμεῶν Ἀξέντη ποῦ ἐργάστηκε στὴ Θεοτόκο τῆς Γαλάτας στὰ 1513 (W. H. Buckler, *Frescoes at Galata, Cyprus*, *Journal of Hellenic Studies*, 1933, σ. 106—107) στὸν Ἅγιο Σωζόμενον καὶ σε μιὰ—δυὸ ἄλλες ἐκκλησίες τῆς ἴδιας χωρικῆς περιοχῆς, γνωρίζομαστε τώρα μὲ τὸν Φίλιππο τὸν Γούλ καὶ τὸ ἔργο του. Ὁ Talbot Rice στὸ ἔργο του «The Icons of Cyprus», London, 1937, σ. 60—61 ἀποπειρᾶται γιὰ πρώτη φορὰ νὰ δώσει ἓνα κατάλογο ζωγράφων φορητῶν εἰκόνων. Αὐτὸ ἂν γίνεῖ συστηματικώτερα θὰ συνεχίσει παρόμοια ἐργασία ποῦ ἔγινε, καιρὸς πρὶν, ἀπὸ δικούς μας: τὸν Καθηγ. Σ. Λάμπρο (Νέος Ἑλληνομνήμων Ε' σ. 270ξξ) τὸν Ν. Βέη (Βυζαντις, 1912) καὶ τὸν Δ. Σιυλιάνο μὲ τὸ βιβλίον του «Ἑλληνες Ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἄλωση», Ἀθῆναι, 1935.

Ὁ Rupert Gunnis στὸ πολὺ χρήσιμο μὰ σὲ πολλὰ σημεῖα ὄχι ἀκριβολογημένο, πρὸ πάντων ὅσον ἀφορᾷ ἐπιγραφές στὴν ἑλληνικὴ καὶ χρονολογίες μὲ γράμματα τῆς ἀλφαβῆτας, εἴτε ἀπὸ Ἀδάμ, εἴτε ἀπὸ Χριστοῦ, βιβλίον του «*Historic Cyprus*», σ. 427, γράφει σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησία τῆς Μεταμόρφωσης στὸ χωριὸ Σωτήρα τῆς Ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου τὸ ἔξης: «An inscription over the south door of the church records a rebuilding or restoration by a certain Theodore Contarino of Placatou in 1533.» Τὴν ἐπιγραφή τούτη τὴν εἶχε προσέξει ὁ μακ. Περισιτιάνης ποῦ τὴ δημοσίευσε κιόλας στὰ «*Κυπριακὰ Χρονικά*», τόμ. Α', σ. 349. Κατὰ δική μου ὀρθότερη ἀντιγραφή ἢ ἐπιγραφή ἔχει ὡς ἔξης:

ΙΕΝΘΑΙΔΙΕ ΚΙΤΕ ΤΟ ΣΟΜΑΤΙΣ ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ
 ΚΙΡΑΣ ΚΟΝΤΑΡΙΝΑ ΔΑΚΙΛΑ ΣΙΜ
 ΒΙΑ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΟΥΣ ΑΡΧΟΤΟΣ ΚΙΡΟΥ
 ΤΟΥ [ΤΖ.]ΙΟΥ ΠΛΑΚΟΤΟΥ ΑΜΑ Η ΨΥΧΗ
 ΔΕ ΑΥΤΙΣ ΑΝΑΠΕΠΑΥΤΟ ΗΣ ΜΟ
 ΝΑΣ ΤΑΣ ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΜΕΤΑ ΑΗΓΚΕΛΟΝ
 ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕ ΔΕ ΝΕΑ ΕΤΟΝ ΚΕ
 ΚΑΤΑΤΙΝΗΚΟΣΤΙΕΥΔΟΜΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ
 ΟΚΤΟΒΡΙΟΥ ΕΧΡΟΝΗΑΣ ΤΟΥ Χ(ΡΙΣΤΟΥ)
 ,αφνζ' ΗΣ ΤΟ ΜΗΝΗΜΑ ΒΛΕΠΟΝ
 ΤΕΣ ΕΥΧΕΣΤΕ ΚΕ ΜΑΚΑΡΙΣΑΤΕ ΑΥΤΗΝ
 ΔΙΑ ΤΟΝ Κ(ΥΡΙΟ)Ν·

Ἡ μαρμάρινη πλάκα τῆς ἐπιγραφῆς βρίσκεται τοποθετημένη σὲ μιὰ μικρὴ ἀχιβάδα ἀπάνω ἀπὸ τὴ νότια θύρα «εὐρεθεῖσα κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτῆς καὶ ἐντοιχισθεῖσα ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὐρίσκεται». Φαίνεται λοιπὸν πὼς ἡ πλάκα εἶναι ἐπιτύμβια καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν οἰκοδόμησιν ἢ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας. Ἄν ἀντικατάστησε προηγούμενη κτητορικὴ ἐπιγραφή πού χάθηκε δὲν μᾶς εἶναι γνωστό. Ἴσως οἱ χωρικοὶ βλέποντας σ' ἄλλες ἐκκλησίες στὰ περιχώρα ἢ καὶ ποιοὶ μακριὰ νὰ ὑπάρχει μιὰ ἐνεπίγραφη πλάκα σ' ἓνα ὠρισμένο μέρος τῆς ἐκκλησίας, μὴ ἀντιλαμβανόμενοι τὴ σημασία τῆς, καὶ θέλοντας ν' ἀποκτήσουν κι αὐτοὶ ἓνα παρόμοιο στολίδι, σὰν βρῆκαν τὴν ἐπιτύμβια πλάκα τῆς Κονταρίνας τὴν τοποθέτησαν καὶ γιὰ τροφύλαξιν καὶ γιὰ στολισμὸ ἐκεῖ ὅπου βρίσκεται σήμερα.

Ὁ Talbot Rice ἐπίσης δὲν ὑπῆρξε εὐτυχέστερος ἀπὸ τὸν Jeffery (ἔχει κι αὐτὸς πάμπολλες ἀνακρίβειες, ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας) καὶ τὸν Γκάννις. Καὶ εἶναι ἄξιο ἀπορίας γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐπιγραφῶν, πού οἱ περισσότερες εἶναι ἄνω ποταμῶν, στὸ βιβλίον τοῦ «The Icons of Cyprus» δὲν προσέχτηκαν ἀπὸ τοὺς κριτικούς πού ἔγραψαν βιβλιοκρατικὰ σημειώματα: H. B.: Journal of Hellenic Studies, 1938, σ. 128—9 καὶ Sumner Mck Corby: American Journal of Archaeology, 1939 σ. 549—550. Στὴν περίπτωση Talbot Rice δὲν εἶναι μονάχα ἡ ἀγνοία τῆς γλώσσας μὰ καὶ ἀγνοία τῆς λειτουργικῆς καὶ γενικώτερα τῆς θρησκευτικῆς ὕμνης τῆς καὶ ποίησης τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πού εὐθύνοντα γιὰ τὰ τόσα σφάλματα: ἀνορθογραφίες, ἀσυνταξίες, παραδιαβάσματα ἐσφαλμένες συμπληρώσεις. Παίρνω ἔτσι πρόχειρα δυὸ μονάχα παραδείγματα:

Εἰκόνα Ἄρ. 36 (σ. 215): Ἡ Παναγία μὲ τὸ Χριστὸ στὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Μονάγρι. Στὴν κάτω δεξιὰ γωνία μπροστὰ ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι τῆς Παναγίας ἓνας νέος ἄντρας (περιγράφεται ἐσφαλμένως ὡς ὁ δωρητής), κρατεῖ εἰλητάριον μὲ τούτῃ τὴν ἐπιγραφήν:

ΔΕΞΕ ΜΕ
ΤΟΝ ΣΟΝ ΔΟΥ
ΛΟΝ ΔΕΙ[ΣΠΟΙΝΑ] ΚΑΙ ΣΤΗ
ΣΟΝ ΜΕ
ΕΚ ΔΕΞΙΟΝ
ΣΟΥ ΤΟΤΕ ΟΤΕ

ἐνῶ ὁ Rice διαβάζει: «Δέξαι με τὸν σὸν δοῦλον π (αρθήν)ε καὶ στήσε με... ἐκ δεξιῶν σου...»

Ἐπίσης στὸ κάτω μέρος ὑπάρχει ἡ ἐπόμενη μονόγραμμη ἐπιγραφή ΕΦΟΝΕΥΘΗ ΑΔΙΚΩΣ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΑΒΡΗΝΟΣ ΑΝΑΓΝΟΣΤΙΣ [ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΓΝΩΣΚΟΝΤΕΣ] ΜΑΚΑΡΙΣΑΤΕ ΑΥΤΟΝ ΑΜΗΝ ἄφξ', ἐνῶ ὁ Rice ἐφομεωθί (=ἀφομοιώθη)... ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Γαβριήλ ἀναγνώσκοντες εὔχεσθε... ἀμὴν ΑΦΞΓ'. Οἱ ἴδιες ἐπιγραφές σὲ τούτῃ τῇ εἰκόνα εἶχαν ἐπίσης προσεχθεῖ ἀπὸ τὸ μακ. Συκουτρή πού διάβασε ὀρθό μόνον τὴ δευτέρα (βλ. I. A. Γ. ΣΥΚ., Ἄπο τὸ Μονάγρι, Κυπριακὰ Χρυσὰ, Β' σ. 11).

Εικόνα 42, (σ. 218): Ἡ Παναγία μετὸ Χριστὸ βρέφος στὸ Καθολικὸ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου. Ἀφῆνω κατὰ μέρος, γιὰ τὴν ὥρα, τὴν ἐσφαλμένη ἐξήγηση ποὺ δίνει ὁ Rice γιὰ τὴν προσωνομία ΕΓΚΛΗΣΤΡΙΑΝΗ (γιὰ τοῦτο τὸ ζήτημα καὶ τὶς ἐπιγραφές τῆς εἰκόνας καθὼς καὶ γιὰ τὴ χρονολόγηση τῆς δέξ. A. C. Indianos and G. H. Thomson, Wall-paintings at St. Neophytos Monastery ποὺ δημοσιεύεται στὸν τόμο τοῦ 1939 τῶν Κυπριακῶν Σπουδῶν). Στὴ δεξιὰ κάτω γωνιὰ ὑπάρχει ὁ δωρητῆς μ' ἐξωκαλίμαυχο καὶ ἱερατικὴ στολὴ κρατώντας εἰλητάριο μετὸ τούτῃ τὴν ἐπιγραφὴ :

ΠΑΝΤΑΝΑΣΑ ΠΑ
 ΝΥΜΝΗΤΕ ΕΛΠΙΣ
 ΑΠΕΛΠΙΣΜΕ
 ΝΩΝ ΕΝ ΩΡΑ ΔΕ ΤΗ ΦΟ
 ΒΕΡΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΔΙ
 ΚΗΣ ΡΥΣΑΙ ΜΕ ΜΕ
 ΣΙΤΕΙΑΙΣ ΣΟΥ.

Ἐνῶ ὁ Rice γράφει: «Παντάνασσα Πανοίκτηρα ἐλπίς ἀπελπισμένων ἐν ὥρᾳ τῆς φοβερᾶς κρίσεως ρύσαι με ἐν ταῖς ἀγκάλαις σου». Ἐπίσης στὸ κάτω μέρος τούτῃ ἡ ἐπιγραφὴ: ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΠΑΚΕΙΜ ΙΕΡΩΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΣΕΒΑΣΜΙΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΙΣΤΡ[ΙΑΣ] ΚΑΙ ΠΝ[ΕΥΜΑΤ]ΙΚΟΥ Π[ΑΤ]Ρ[Ο] [ΟΣ]:—ΧΕΙΡ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ. Ὁ Rice διαβάζει τὸ 'πρώην' ὡς «πρὶν» μετὰ πολλὰ ἄλλα ὀρθογραφικὰ λάθη.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Στήν Κυπριακή Γιορτή, που διοργανώνει οτή Λευκοσία τό σωματείο ΑΠΟΕΛ (3—10 Νοέβρη) γιά τήν ενίσχυση του Έλληνικού Ναυτικού—πού τόσο δοκιμάστηκε μέ τόν ύπουλο τορπιλισμό τής «Έλλης—ένα μεγάλο και σημαντικό τμήμα άποτελεί ή Κυπριακή Έκθεση: Λαϊκής Τέχνης, Ζωγραφικής και Βιβλίου. Έτσι θά δοθεί μιá συνολική εικόνα τής Κυπριακής πνευματικής ζωής ο' όλα τής σχεδόν τά πεδία, άπό τά πιό άπλά στάδια ώς τά πιό εξέλιγμένα. Δέν υπάρχει άμφιβολία πώς πολλά πράματα θά είναι λειψά και θά υπάρχουν άρκετά κενά, πρώτα και κύρια γιατί είναι ελάχιστος ό χρόνος πού διατέθηκε γιά τή διοργάνωση μιáς τόσο τεράστιας δουλιáς. Όμως έμεις τή χαιρετίζουμε μ' ένθουσιασμό σά μιá καλήν άρχή, πού θά τήν άκολουθήσουν άλλες άναλογες προσπάθειες, πληρέστερες κ' ευτυχέστερες.

Ίδιαίτερα ή Έκθεση Βιβλίου θά έχει μεγάλο ένδιαφέρο, γιατί σ' αύτή θά παρουσιαστεί και ό,τι οι Κύπριοι έγραψαν κ' εξέδωκαν στήν Κύπρο ή άλλου, και ό,τι οι ξένοι έγραψαν γιά τό νησί μας. Βέβαια ή Κυπριακή Βιβλιογραφία είναι άπέραντη. Τό τελευταίο, σχετικά πληρέστερο, έργο του κ. Ν. Κυριαζή περιλαβαίνει χιλιάδες τίτλους, πού Ίσως νά μη παρουσιαστούν όλοι στήν Έκθεση. Άλλά κάθε φροντίδα καταβλήθηκε ώστε τά σπουδαιότερα έργα νά παρουσιαστούν: βιβλία, φυλλάδια, έφημερίδες, περιοδικά, σημαντικά χειρόγραφα—τόσο τά καθαρά ντόπια όσο και τά ξένα πού άφορούν τήν Κύπρο. Έτσι θά φανεί τί ή Κύπρος ή Ίδια μπόρεσε ώς τώρα ν' άποδώσει στόν πνευματικό τομέα, και σέ ποιá σημεία και πόσο άπασχόλησε τούς ξένους μελετητές και τράβηξε τό ένδιαφέρο τους.

Καθένας αντίλαμβάνεται, λοιπόν, πόση σημασία έχει, πρό πάντων στίς σημερινές πονηρές μέρες, μιá τέτοια εμφάνιση γιά τήν Κύπρο: Τά ψελλίσματα τών ποιητήρων κ' οι πρώτες διηγηματικές φυλλάδοϋλες έγιναν σήμερα ποιητικά έργα ή έργα του πεζοϋ λόγου μετωμένα, άδρά και πλούσια, πού άφοβα μπορούν νά σταθούν δίπλα στήν άλλη νεοελληνική λογοτεχνία, σάν άπό μιá βρυσσομένα ποτισμένα, και μέ τόν Ίδιο τρόπο αξία γιά τή μεγάλη χαρά τής πνευματικής ζωής. Η έπιστημονική συγγραφική, πού στήν άρχήν ήτανε

σκαλαθυρματική ή περιοριζόταν σέ σχολικά συγγράμματα—συρράμματα, πατάει πιά σέ στερεώτερο έδαφος, πλουτίζεται και βαθαίνει, και προχωρεί, δειλá Ίσως άκόμα, όμως πού σίγουρη και πιό άποδοτική. Η βραδουκίνητη έβδομαδιαία έφημεριδοϋλα έφτασε σήμερα νά γίνει καθημερινή, κάποτε σέ δυό εκδόσεις, πολυσέλιδη (βέβαια ώς τό ξέσπασμα του πολέμου), μέ ποικίλη και πλουσιώτατη ύλη και μέ ίσχυρη όργάνωση. Τό πριν άνύπαρχτο γιά τήν Κύπρο περιοδικό, σήμερα παρουσιάζει ταχτικά τή λογοτεχνική και τήν έπιστημονική έργασία του τόπου.

Έτσι στήν πρώτη Κυπριακή Έκθεση Βιβλίου θά δοϋμε φανερά τήν εξέλιξη προς τά άνω και τήν οϋσιαστική πρόοδο τής Κύπρου τόσο στόν καθαρό πνευματικό τομέα όσο και στήν τεχνική (τυπογραφική τέχνη). *

Στό τμήμα τών βιβλίων πού άφορούν τήν Κύπρο μά πού γράφτηκαν άπό ξένους, θά δειχτεί πώς μάς είδανε οι ξένοι, και κείνοι πού μάς κακολόγησαν—τόσο λίγοι και άσήμαντοι!—και γείνοι πού μάς αγάπησαν. Γιά νά κάνουν άντικείμενο τής έρευνάς τους τό νησί μας, θά πεί πώς κάποιες άξίες έχουμε και μεις, περασμένες και σημερινές, πεθαμένες και ζωντανές, πού Ίσα Ίσα πρέπει και μεις νά τις προσέξουμε και νά τις καλλιεργήσουμε, όσες άκόμα μένουν γόνιμες άπό τις παλιές κι' όσες άπό τις σημερινές σπαρταρούν άπό νεανικό σφρίγος κ' είναι παραγωγικές. Η ιστορία μας, τά μνημεία μας, ό πολιτισμός μας, ή χλωρίδα και ή πανίδα μας, ή γή μας σάν γή μέ τόσα φυσικά πλούτια, έμάς πρώτα και κύρια πρέπει νά ένδιαφέρουν, γιατί «δικά μας είναι». Οι ξένοι, όσο κι' άν μάς άγαπούν, όσο τιμητική κι' άν μάς είναι ή άπασχόλησή τους μέ τόν τόπο μας, πάντα μέ ξένο και ψυχρό μάτι θά μάς δοϋνε, και συχνά μέ ύστεροβουλία. Έμεις στά χέρια μας πρέπει νά πάρουμε τούς θησαυρούς μας, κάθε τι δικό μας, νά τό περιβάλλουμε μέ τήν άνυπόκριτη στοργή μας και νά τό ανψώσουμε μέσα στο μεγάλο κύκλο τής παγκόσμιας ζωής, όδηγημένοι άπό τό φωτεινό παράδειγμα τών ξένων.

Γενικά νομίζω πώς, όσο λειψή κι' άν βγει ή Κυπριακή Γιορτή και Έκθεση του ΑΠΟΕΛ, όμως πρώτη φορά θά παρουσιαστεί συνολικά ό κυπριακός πολιτισμός, τόσο χεροπισαστά κ' έμφαντικά. Στόν τόπο τούτο, μέ τήν πολύπαθη ιστορία τριών χιλιάδων χρό-

*Δένω και τά δυό αύτά μαζί, γιατί ή εξέλιξη τους είναι άμοιβαία, και γιατί όε μιάν έκθεση βιβλίου έχει σημασία τόσο το περιεχόμενο του βιβλίου (άπό τήν καθαρή πνευματική του άποψη), όσο κ' ή τυπογραφική του εμφάνιση (άπό τή βιβλιοφιλική άποψη).

νων, ζει και κινείται και δημιουργει ένας λαός κατασταλαγμένος και πολιτισμένος, που μόνο αντίξοες περιστάσεις τον αναγκάσανε να βρισκείται σε χαμηλότερη θέση από άλλους λαούς. Έχει όμως μία πλούσια παράδοση, έχει ζωντανία, προσαρμοστικότητα και δημιουργικότητα, που του επιτρέπουν να κρατάει υπερέφανο το κεφάλι του και να βλέπει με αισιοδοξία το μέλλον.

Η Κυπριακή Γιορτή και Έκθεση θα τονώσει όλους που εργάζονται για την πνευματική και άλλη ανόρθωση της Κύπρου, γιατί, κοντά στ' άλλα, θα τους κάνει να νιώσουν πως, αν ως τώρα δε γίνανε πλέρια όλα όσα έπρεπε και μένουν ακόμα πολλά για να γίνουν, χαρά και τιμή δική τους είναι, γιατί θα έχουν να τα δημιουργήσουν αυτοί. Πάνω στη λαμπρή κληρονομιά των περασμένων γενεών να δημιουργήσουμε μία λαμπρότερη πραγματικότητα για μας και για τους έπιγόνους μας! «Ίδού στάδιον δόξης λαμπρόν!».

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΗΣΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΗΤΑΝ ΚΥΠΡΙΟΣ Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΜΑΡΚΟΣ ΔΕΦΑΡΑΝΑΣ

Ο ποιητής Μάρκος Δεφαράνας που έζησε τον 16ο αιώνα είναι γνωστός από δυο μεγάλα ποιήματα του: (α) *Λόγοι διδασκαλικοί του πατρός προς τον υιόν* σε 788 ομοιοκατάληκτους πολιτικούς στίχους και (β) *Ιστορία εκ των του Δανιήλ περί της Σωσάνης* σε 376 ομοιοκατάληκτους πολιτικούς στίχους. Το όνομα του δεν αναφέρεται στο η' κεφ. που πραγματεύεται «Δί' άλλους ονομαζόμενος και έναρέτους άνθρωπος όπου εύσχηκαν επί αυτώ το Νηοσί» στο έργο του Νεοφύτου του Ροδιού «περί ήρώων, στρατηγών, φιλοσόφων, κλπ.» («Κυπριακά Χρονικά», 1925, σ. 45-48), κ' επομένως ούτε στο αντίστοιχο κεφάλαιο στη Χρονολογική Ιστορία του Άρχμ. Κυπριανού (έκδ. Λευκοσίας 1934, σ. 531-4). Ίσως, όμως, γιατί τον καιρό που έγραφε ο Ροδιός ο Δεφαράνας δεν ήταν τόσο γνωστός και περίφημος με τα δυο αυτά ποιήματα του ή άλλως πως για να δικαιολογείται η καταχώριση του ονόματος του στον κατάλογο;

Ο Legrand (Bibl. Gr Vulg. II. XXVIII) κρίνοντας από έσωτερική μαρτυρία βγαλμένη από το ίδιο έργο του ποιητή όριζει τη καταγωγή του από την Κρήτη. Κατόπι, όμως, ο Σάθας στη Νεοελληνική Φιλολογία του (τ. 409) σημείωσε: Μάρκος Δεφαράνας,

Κύπριος, έγραψε διά στίχων την Ιστορίαν της Σωσάννης, τυπωθείσαν Ένετηναί, τῷ 1663* χωρίς και να δίδει τους λόγους γιατί ό ποιητής ήταν ή έπρεπε να θεωρηθεί Κύπριος. Έπανερχεται, πιό ύστερα, ό Karl Krumbacher που τον σημειώνει ως γόνου της Ζακύνθου: «Μάρκος Δεφαράνας εκ Ζακύνθου έγραφεν έν άρχη του ιστ' αιώ- νος...» (Geschichte der Byzantinischen Literatur, München 1891, § 232, σ. 410 και Έλλ. μετάφραση Γ. Σωτηριάδου έν' Αθήνας 1900, σ. 74-5). Ο Έλιος Βουτιερίδης τον ακολούθησε και αναφέρει τον Δεφαράνα ως Ζακυνθινό («Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας», τόμ. Α', σ. 69-70). Ο κ. Περνάρης βασιζόμενος, όπως φαίνεται στον Σάθα, έγραψε στο άρθρο του «Η λογία και καθαρολογική ποίηση στην Κύπρο κ' οι πρώτοι δημοτικιστές ποιητές μας: «Ο Μάρκος Δεφαράνας, ό κύπριος, που ό κ. Βουτιερίδης λάθεμένα τότε θέλει Ζακυνθινό...» («Διαλέξεις περί της Κυπριακής ποιήσεως» Πάφος, 1938, σ. 65). Σε προηγούμενη μελέτη του για το ίδιο θέμα, άπάνω-κάτω, δεν τον αναφέρει καθόλου («Η ποίηση στη ζωή μας», Κύπρος 1936). Επίσης ό Δεφαράνας δεν αναφέρεται από τον Περισιτιάνη και τον Φιλίππου στα βιβλία των για την Ιστορία των Έλληνικών Γραμμάτων στην Κύπρο τον καιρό της Τουρκοκρατίας (Φιλίππου: τόμ. Β', σ. 24-59).

Τό ζήτημα της καταγωγής του Δεφαράνα ξανασηζητήθηκε στη μελέτη της Δρ. Ζίτσας Καραϊσάκη «Das Lehrgedicht Λόγοι Διδασκαλικοί του Πατρός προς τον Υιόν von Markos Dapharanas 1543» στο κεφάλαιο «Die Herkunft des Dichters» («Λαογραφία», τόμ. 11ος (1934), 1-66), αλλά ή συγγραφέα αποφεύγει κρίνοντας από την γλώσσα του ποιήματος να υποστηρίξει είτε τη γνώμη του Σάθα είτε του Λεγκράνδ. Παρατηρεί την ύπαρξη κρητικών και κυπριακών στοιχείων και γράφει: «Die beiden Forscher sind damit durchaus nicht im Unrecht denn Dapharanas Sprache ist überhaupt gemischt und nicht auf einen reinen Dialekt festlegbar» (= κ' οι δυο έρευνητές δεν έχουν για αυτό όλοτελα άδικο επειδή ή γλώσσα του Δεφαράνα είναι γενικώς ανάμεικτη και δεν έχει ως βάση της μιá και μόνη διάλεκτο».

Ο κ. Μανώλης Κριαράς, παίρνοντας ά μορφή από το προαναφερμένο άρθρο της Δρ. Καραϊσάκη, στη μελέτη του «παρτηρήσεις εις τους διδακτ. λόγους του Δεφαράνα» Αθηνά, τόμ. 4605 (1936), σ. 136-152, έλυσε τό πρόβλημα της καταγωγής πειστικώς, τελειωτικώς και πέραν πάσης λογικής άμφιβολίας. Άποδεικνύει ότι ή γλώσσα του ποιήματος είναι ή γλώσσα της κρητικής λογοτεχνίας στον 15ο και 16ο αιώνα που

είναι "ανάμεικτος ἐκ κρητικῶν καὶ ἀρχαῖ-
ζόντων γλωσσικῶν στοιχείων". Σχετικὰ δὲ
μὲ τὰ πολὺ λίγα κυπριακά στοιχεία (λιγώ-
τερα ἀπ' ὅσα βρίσκει ἡ Δρ. Καραϊσκάκη),
γράφει : "Ἐξ ὄλων τούτων ἀγομαί εἰς τὴν
ὑπόθεσιν ὅτι καὶ τὸ κείμενον τῆς „Ἱστορίας
τῆς Σωσάννης,“ τὸ ὁποῖον ἐξέδωσεν ὁ Le-
grand καὶ τὸ κείμενον τῆς μόνης σωζομένης
παλαιᾶς ἐκδόσεως τῶν «Διδακτικῶν λόγων»
πρόερχονται ἐκ παλαιότερου χειρογράφου,
τὸ ὁποῖον Κύπριος ἴσως ἀντιγραφεὺς ἀντέ-
γραψε, παρὰσურθεῖς δ' οὗτος ἐκ τοῦ μη-
τρικοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος εἰσήγαγε κατὰ τὴν
ἀντιγραφὴν λέξεις τινὰς οἰκειότερας πρὸς
ἑαυτὸν». Καὶ παρακάτω : «Τοιαύτης οὐσης
τῆς γλώσσης τοῦ ποιήματος, Κρής θὰ ἔπρε-
πε νὰ εἶναι ὁ ποιητής. Καὶ τοῦτο ὑπεστή-
ριξεν ὁ Emil Legrand, ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ
ποιήματος ὀρμώμενος, ἦν θεωρεῖ «pure dia-
lecte crétóis» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Κωνσταν-
τῖνον Σάθαν ἄνευ τεκμηρίων ὑποστηρίζοντα
τὴν ἐκ Κύπρου καταγωγὴν του. Ἄλλὰ καὶ
τῶν δύο τούτων ἐρευνητῶν αἱ ὑποθέσεις ἐρ-
χονται εἰς ἀντίθεσιν, ἐκ πρώτης ὄψεως τοῦ-
λάχιστον, πρὸς τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν
τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητοῦ, ὅστις διὰ τῶν στί-
χων 783—784 τῶν διδακτικῶν λόγων» :

Καὶ κείνος ὁποῦ τὰ 'καμε στὴ Βενετία τι-
[μήθ],
τὰ γονικά του λέγουσι στὴ Ζάκυνθο γεν-
[μήθ].

καθορίζει ὡς τόπο γεννήσεως του τὴν Ζάκυν-
θον. Δεδομένου ὅμως ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους
ἐκείνους συχναί ἦσαν Κρητῶν μετοικεῖσαι εἰς
Ζάκυνθον, θεωρῶ πιθανὸν ὅτι ὁ Δεφαράνας
ἐγεννήθη θεβαίως εἰς Ζάκυνθον, ἀλλ' ἐκ γο-
νῶν Κρητῶν. Παρὰ τούτων ἐδιδάχθη φυσικ-
κά καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς πατρίδος των τὸ
ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησεν ἀργότερα δι' ὃ καὶ
αὐτὸ μετεχειρίσθη κατὰ τὴν συγγραφὴν τῶν
ἔργων του». (βλ. Ἄντ. Ἰντιάνου «Τρεῖς με-
λέτες» τοῦ κ. Μανόλη Κριαρᾶ, Κυπρ. Γράμ-
ματα Γ', σ. 200).

Εἶναι δυνατὸν τώρα περὶ νὰ ἰσχυρίζεται
κανένεις πῶς ὁ Μάρκος Δεφαράνας ἦταν
Κύπριος :

ANT. INTIANOZ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Τῶν Μελᾶ : Ροδοπέταλα, Κοχύλια,
Νούφαρα (Ποιητικὴ Τριλογία) Ἐκ-
δοτικὸς οἶκος «Διανόηση», Λεμε-
σὸς Κύπρου 1940.

Ποιητικὴ τριλογία χαρακτηρίζεται τὸ νέο
βιβλίον τοῦ ὁ κ. Μελᾶς : στὴν πραγματικό-

τητα ὅμως πρόκειται γιὰ τρεῖς σειρὰς λυ-
ρικὰ τραγοῦδια, γραμμένα ὄλα σχεδὸν μὲ
τὴν αὐτὴ νοοτροπία καὶ γύρω ἀπὸ τὰ ἴδια
θέματα, μὲ διαφορετικὴν μόνον γιὰ τὴν κάθε
σειρὰ στιχοποιία. Ἡ τριλογία προϋποθέτει
δραματικὸ στοιχεῖο καὶ λυρική ἔκταση, ἀ-
νώτερο φιλοσοφικὸ παλμὸ καὶ τεχνικὴ ἰδε-
ολογικὴ ἀνέλιξη, πράγματα ποῦ δὲν ἀπαν-
τοῦν δυστυχῶς καθόλου στὴν τελευταία
συλλογὴ τοῦ κ. Μελᾶ.

Ἐν τούτοις παρὰ τὸν ἄστοχο χαρακτη-
ρισμὸ, τὰ νέα τραγοῦδια τοῦ κ. Μελᾶ πα-
ρουσιάζουν μιὰ σημαντικὴ ἐξέλιξη, καὶ
μποροῦν κρινόμενα στὸ δικὸν τους περιγράμ-
μα, νὰ χαρακτηρισθοῦν μὲ κάπια εὐκολία
σὰ μιὰ ἐπαρκῆς ἐπιτυχία, ἢ πρῶτη ἴσως
ἐπιτυχία, τοῦ συγγραφέα τοὺς στὴν περιο-
χὴ τῆς τέχνης. Ἰδίως στὸ δεύτερο καὶ τὸ
τρίτο βιβλίον ὑπάρχουν πραγματικὰ καλοὶ
στίχοι, τοὺς ὁποῖους ὅμως ζημιώνει τὸ σύ-
νολο, καὶ ἡ ἐξεζητημένη ἀνάλυση καὶ ἀνα-
δίφηση τοῦ θέματος.

Τὰ περισσότερα ποιήματα τοῦ κ. Μελᾶ
εἶναι ἐιδυλλιακῶς, φυσιολατρικῶς ἢ αἰσθη-
σιακῶς περιοχομένου, μὲ εὐκολὴ φιλοσοφι-
κὴ διάθεση καὶ περιπεπλεγμένη ἀντίληψη
ζῶης. Στὶς σελίδες τῆς «ποιητικῆς» αὐτῆς
«τριλογίας» ὑπάρχει πολλὴ καὶ συνεχῆς ἀ-
φρημένη ἔκφραση, ρηχὴ καὶ ἐπιτηδεύμενη
φιλοσοφία καὶ ὄχι πολὺ σπάνια ἀεινάρ-
τητη καὶ ἐπιδεικτικὴ παράθεση ἡχηρῶν καὶ
ἐξεζητημένων λέξεων, ποῦ περιπλέκουσιν συ-
χνὰ τὸν ἀναγνώστη, καὶ ἐξανεμίζουν τὴν
ποιητικὴ συγκίνηση. Ὅπως καὶ ἄλλοτε πα-
ρετήρησα ἀπὸ τῶν στηλῶν αὐτῶν ὁ κ. Με-
λᾶς παρασούεται χωρὶς λόγο σὲ πολυδαί-
δαλους φραστικούς μαιάνδρους, καὶ χάνε-
ται μέσα σὲ φράσεις ἡχηρῆς καὶ κενῆς, χω-
ρὶς νόημα καὶ χωρὶς κἄν μιὰ λυρική ὑπο-
βλητικὴ ὀριστολογία. Πολὺ συχνὰ μεταχει-
ρίζεται ἐπίσης εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις
τῶν ρωμαντικῶν στιχοπλόκων τῆς παρελ-
θούσης ἐποχῆς, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ λυτρωθῆ
ἀπὸ τὸν εὐκόλο αἰσθηματισμὸ καὶ τὴν ἀβα-
θῆ συγκίνηση τῶν λαϊκῶν ποιητῶν τοῦ σαρ-
κικοῦ πθόου καὶ τοῦ ἔρωτος. Τοῦναντίον,
ὅπου εἶναι σύντομος, ὅπου ἀποφεύγει τὴν
πολλὴν ἀνάλυση καὶ τὴν εὐκόλη φιλοσοφικὴ
ἀνάπτυξη, ὅπου μένει εὐκρινῆς καὶ πη-
γαῖος καὶ δὲν "κάμνει ὑψηλὴν ποίηση,," ἐκεῖ
εἶναι δίχως ἄλλο συμπάθη καὶ εὐχάριστος
καὶ ἐπιτυγχάνει περισσότερον. Ἀπὸ τῆς ἀ-
πόψεως αὐτῆς προτιμῶ τὸ «Ὅραμα» καὶ
τις διστιχέας στροφῆς τοῦ «Σκοποῦ» ἀπὸ τὰ
Ροδοπέταλα, τὴν «Ἐκδρομὴν» καὶ τὸ «Στὴ
Θάλασσα» ἀπὸ τὰ Κοχύλια, τὴν «Ἐπικλή-
ση» ἀπὸ τὰ Νούφαρα κλπ. Παραθέτω τρία
τετράστιχα ἀπὸ τὸ «Ὅραμα».

Τό μικρό κεφάλι με ξανθές πλεξούδες
κ' ένα φουσανάκι κοκκίνο γιά ντόμα.
Κ' ἔρχεσαι με γέλιο, λίγωμα καί σκέρτωσ
σάν πνοή τ' ἀγέρα, σάν ἀφρός καί κύμα.

Στ' ἄσπαρκά σου χεῖλη σάμπως τό κοράλλι,
πόθο ἐγώ ξανοίγω τοῦ ἔρωτα μονάχα.
Θέλω καί λογιάζω σά γιορτή μεγάλη,
στά δικά μου ἀπάνω σφράγισμα νά τᾶχω.

Γρήγορα τό δειλί σβύνει καί στή δύση
πορφυρένιες γάζες ἐξάπλωσαν φεβγάτες
καί περνοῦν, ξεφτίζουν πότε σάν βαμβάκια,
πότε πάλι τρέχουν βιαστικές φρεγάτες.

Οἱ στίχοι αὐτοί μέ τό χαμηλό καί συγ-
κρατημένο τόνο τους εἶναι πράγματι ἄρκε-
τά χαριτωμένοι καί εὐκρινεῖς.

Ὁ κ. Μελᾶς πρέπει ἰδίως νά φροντίση
νά ἀποφεύγη μερικές ἀντιποιητικές λέξεις
καί κακόζηλες φράσεις πού υπάρχουν πολ-
λές μέσ τά τραγούδια του, καί νά παρα-
κολουθεῖ αὐστηρότερα τή λογική ἀλληλου-
χία τῶν ἐνοιῶν του, γιατί ἄρκετοί στίχοι
αὐτοῦ εἶναι σχεδόν ἀκατανόητοι καί χωρίς
κανέναν ἐσωτερικό εἰρμό. Παραθέτω ἕνα
εἰς τράστιχο παρμένο στήν τύχη :

Κ' εἶναι πού τό θέλουν τό παιγνιδι ἐτοῦτο
καί λογιάζουν τόσο θαλπωρή καί σπῆτι
τό βρεγμένο δρόμο, σμίγουνε καί παίζουν,
τή ζωή περνώντας τοῦ φτωχοῦ τ' ἀλήτη...
(τό Χιόνι)

Σέ μερικά του ἀκόμη τραγούδια ὑπάρ-
χουν σημαντικές ἀντιφάσεις, ἀντιφάσεις,
αὐτό ὅπως π. χ. ἡ δευτέρα στροφή τοῦ «Εἰδυ-
οῦ λίου» πού συγκρούεται μέ τό περιεχόμενο
τῶν ἄλλων στίχων τοῦ ποιήματος, ἡ τό
πρῶτο ἡμιστίχιό τοῦ α' στίχου τῆς «ἀκουα-
λέα ῥέλλας» πού ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ ὁλό-
κληρο τό ὑπόλοιπο ποιήμα κλπ. Μιά παρα-
ρτήρηση ἐπίσης ἔχω νά κάμω καί γιά τόν
πολύ φανταχτερό τίτλο τοῦ βιβλίου, ὁ ὁποῖ-
ος, ὅσο συμβολισμό καί ἀν τοῦ δώσουμε,
ἔδω ἀνταποκρίνεται πρὸς τό περιεχόμενο
καί εἶναι ἐντελῶς συμβατικός.

Στιχογραφικός ὁ κ. Μελᾶς, ὅπως ἄλλωστε
καί σ' ὅλα τά ἄλλα πεδία τῆς τελευταίας
σοῦ αὐτῆς ποιητικῆς ἐκδηλώσεως, ἐπέτελε-
σαν ἐπίσης σημαντική ἐξέλιξη. Τό πρῶτο
βιβλίο τῆς συλλογῆς εἶναι γραμμένο σέ
ἑκατοῦς τίς πρὸς πολλές φορές δωδεκασύλ-
λαβους (κυρίως ἐξασύλλαβους βαλμένους
νά ἀνά δύο) μέ δύο ὁμοιοκαταληχτοῦντας ὁ-
μοῦ στίχους σέ κάθε στροφή, τά δέ ἄλλα
δύο βιβλία σέ ἀνομοιοκατάληχτους ὡς ἐπί
πρὸς τό πλεῖστον δεκαεπτασύλλαβους. Οἱ χα-
μαιώδικες βέβαια δέν λείπουν, οὔτε καί οἱ ἀ-
μετροί καί κακοί στίχοι. Κάθε δῶρο πού ἡ

φύση μέ ἀπονιά μου τάξει, «νά βάψει τό
διάφεγγο τ' ὀρίζοντα φουστάνι κλπ.). Ὑ-
πάρχει ὁμως περισσότερη ἀσθησιή μέτρον
καί ρυθμοῦ παρά στίς προηγούμενες συλ-
λογές του, καί περισσότερη μουσική διάθεση.

Ἴσως ὑπῆρξε περισσότερο τοῦ δέοντος
αὐστηρός καί ἐπέμεινα πρὸς πολύ στούς κα-
κοῦς παρά στούς καλοῦς στίχους τοῦ κ.
Μελᾶ, πού δέν εἶναι, ὅπως θά ἐμφαντάζον-
ταν ἴσως μερικοί, πολύ ὀλιγοί στήν τελευ-
ταία συλλογή του. Ὑπάρχουν ἄρκετοί κα-
λοὶ στίχοι, οἱ ὁποῖοι μέσα σ' ἕνα ποιήμα
χάνουν ἴσως ὡς σύνολο ἀλλά δέν παύ-
ουν γιαιτό νά εἶναι ὠραίοι. Ἠθέλησα ὁμως
νά ὑποδείξω τά σφάλματα παρά τίς ἀρετές
τῆς συλλογῆς, γιατί πιστεύω πῶς μέ τήν
ἐργατικότητα καί τήν εὐσυνειδησία πού τόν
χαρακτηρίζει θά θελήσει ὁ κ. Μελᾶς νά τά
προσέξῃ καί νά μᾶς παρουσιάσῃ στό προ-
σεχές βιβλίο του μιᾶ νέαν, ἀκόμη μεγαλύ-
τερη, ἐξέλιξη.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Romilly Jenkins: Dionysios Solomos,
Cambridge, 1940, pp. 225, 8/6.

Ὁ κ. Ρόμιλλυ Τζένκινς, ὑφηγητής τῆς
Νεωτέρας Ἑλληνικῆς καί Μεσαιωνικῆς
σ' ἕνα ἀπό τά ἀρχαιότερα καί ὀνομαστότε-
ρα ἀγγλικά πανεπιστήμια, τό Πανεπιστή-
μιο τοῦ Κέιμπριτζ, γνωστός στόν ἐπιστη-
μονικό κόσμο ἀπό τό ἐξαιρετο ἔργο του
«Dedalic a Study of Dorian Plastic Art in the
Seventh Century B. C.», πού εἶχε προανα-
γγεῖλει τή λεπτή κριτική του σκέψη καί τά
ἄλλα χαρίσματα του ὡς συγγραφέα, προ-
πάντων τά λογοτεχνικά του χαρίσματα, μᾶς
ἔδωκε, τώρα τελευταία, ἕνα καινούργιο
τοῦ βιβλίου, τό Διονύσιο Σολωμοῦ. Τό και-
νούργιο αὐτό ἔργο του ἔχει τήν πηγὴν του
σὴν ἀγάπη του, τό θαυμασμό του, τό ἐν-
διαφέρον του ἰδιαίτερα γιά τό θέμα πού
διαλέξε νά γράψῃ καί γενικότερα γιά τά
διάφορα ἄλλα νεοελληνικά λογοτεχνικά
προβλήματα πού εἶναι τόσο στενά συσφα-
σμένα μαζί του καί πού στέκουν ὁ ἀκρο-
γωνιαῖος λίθος τῆς νεοελληνικῆς λογοτε-
χνικῆς δημιουργίας. Ἐτσι δέν ἔγραψε μό-
νο μιᾶ βιογραφία, στεγνή καί ἄγονη, οὔτε
μιᾶ μυθοστορία, μά μιᾶ βιογραφική καί
κριτική μελέτη πού μέσα τῆς τά βιογρα-
φικά καί τά λογοτεχνικά στοιχεία συνυ-
φαίνονται, ἐναρμονίζονται, γίνονται ἕνα
ἀξιεδιάλυτο σύνολο τόσο πού νά μὴ χωρί-
ζῃ ὁ ποιητής ἀπὸ τόν ἄνθρωπο κι ὁ ἄνθρω-
πος ἀπὸ τόν ποιητή. Τά γεγονότα δέν ἀνα-
φέρονται ἀπλῶς ὡς γεγονότα μά κοίτ

ζονται από την πλευρά που πρέπει να κοιταχθούν, άναζητείται ή άφορμή που τ' άξπρωξε νά έκδηλωθούν και νά έπιπλεύσουν στην έπιφάνεια κ' έξετάζεται άν τ' άποτέλεσμα είναι τ' άπραγματικό άποτέλεσμα τής άφορμής που τ' όγέννησε και ποιά ή σχέ-που πρέπει νά έχει με την ενιαία εκδήλωση τής προσωπικότητας του ποιητή. Γι αυτό τ' όπτανησιακό περιβάλλο, ή έπτανησιακή κοινωνία με τις άρετές και τις κακίες της, ή φυσική καλλονή τής Ζακύνθου, ή μόρφωση του, ή συναστροφή του και τ' άσημαντικότερα έπεισόδια τής ζωής τών γεννητόρων του καθ' ός και τής δικής του ζωής, ή πολιτική κατάσταση τών Όνιων και ή ελληνική επανάσταση είναι παράγοντες που σχηματίσαν και σχηματίζουν τ' άληθινό πλαίσιο που σ' ά όρια του μέσα πρέπει νά κλεισθεί κι άπ' όπου πρέπει νά προβάλει ή προσωπικότητα του Σολωμού. Τ' άλωσικό ζήτημα έπίσης και ή ρωμαντική λογοτεχνία τής έποχής έχουν μελετηθεί όπως και τ' προηγουμένα και χωρίς υπερβολή δέν ύπάρχει κανένα σχετικό θέμα που δέν μελετήθηκε άνάλογα με τή σοβαρότητα του και τ' ό σημαντικό ρόλο που έπαιξε στην εξέλιξη και τή διαμόρφωση του σολωμικού προβλήματος. Μπορεί, λοιπόν, νά φαντασθεί κανένας τ' ό μέγεθος τών γνώσεων που χρειάζονται για ν' έρευνηθούν όλα τούτα τ' ά συναφή ζητήματα για ν' άβγει σ' ό τέλος ένα βιβλίο άντάξιο αυτού καθ' αυτού τ' ό θέματος και τής έπιστημονικής φήμης του συγγραφέα.

Ή έπιτυχία είναι πλήρως έξησφαλισμένη γιατί ό συγγραφέας του γνώστης τής ελληνικής λογοτεχνικής πραγματικότητας, τής πανευρωπαϊκής ρωμαντικής πραγματικότητας τής έποχής, ιδιαίτερα τής λογοτεχνίας τής πατρίδας του, προσπάθησε και τ' ό πέτυχε νά συνδέσει τ' ό σολωμικό έργο με τή διεθνή λογοτεχνία και νά έξασφαλίσει σ' όν ποιητή τ' ό πραγματικό βάθος που πρέπει νά ύψώσει την ποιητική του φυσιογνωμία σ' ό διεθνή γκαλερία τών όμοτιών και ποιητών. Ό κ. Τζένκινς γι αυτό δέ γράφει έχοντας ύπ' όψει του τ' ό πανελληνίο, ούτε τ' άγγλικό, μ' ά τ' ό πανευρωπαϊκό κοινό. Έδω άναφέρεται σ' ό τ' ό τ' ό ή εκείνο τ' όν ξένο ποιητή, εκεί ένθυμείται τ' όν άλλο έγγλέζο βάρδο, κι άλλο δ' άλι συσχετίζει τούτη ή εκείνη την εκδήλωση του Σολωμού με την ελληνική πραγματικότητα. "Έτσι τ' ό βιβλίο έν τ' ό χαρακτηρίζει κανένα τοπικό χρώμα. Άπλώνεται και γίνεται ένα σ' ό πλάτος αί τ' ό μακρός του με τ' ό ίδιο τ' ό θέμα.

Ό συγγραφέας σ' όν πρόλογο του βιβλίου του άναγνωρίζει τις πηγές του για τ' ά γεγονότα που δέν τ' ά χρησιμοποίησε όμως τ' ά π' ός τ' ά βρήκε σκορπισμένα έδω κ' έ-

κει, βαλμένα νά ύποστηρίξουν ή νά τ' όνίσουν ώρισμένες άπόψεις και γνώμες. Οι άύθεντίες που άναφέρει έγραψαν κεφάλαια με ύφος άντιγνωμικό και πολεμική διάθεση, τή διάθεση εκείνη που δικαιολογείται ν' όταν κανένας έρευνητής άνακαλύπτει νέυ στοιχεία που τ' ά παίρνει για ν' άγκρεμίσει και ν' άποκαταστήσει τ' ά πράγματα και την άλήθεια. Καθόλου παράξενο άν δέν παρουσιάζουν την ένότητα ενός φυσικού κι άβίαστου ξετυλίγματος μιάς ζωής και μιάς σταδιοδρομίας χωρίς παρεκβάσεις, έπαναλήψεις, έριστικούς χαρακτηρισμούς που διασπούν την προσοχή, σκοτίζουν τή σκέψη και δυσαρεστούν την ψυχή. Ό κ. Τζένκινς έξάλλο όρισε έξ άρχής την άρχιτεκτονική κατευθυντήρια γραμμή και παίρνοντας τ' ά γεγονότα φρόντισε π' ότα π' ότα νά τ' όυξεί δώσει τή φυσική τους σειρά, νά τ' ά ζυγίσει και νά τ' ά έκτιμήσει κατόπι με τ' ό βάρος τής δικής του σκέψης και κρίσης και ν' ά τ' ά εύπρεπίσει με τ' ό λογοτεχνικό ύφος του τ' ό κλασσικά άπλο και στρατό που κάνει τ' ά βιβλίο του όλο νά διαβαστεί και μόνο γι' ό τ' ό τ' ό χαρισμα του. Μπορεί, κι' αυτό συμβαίνει συχνά, σ' ό βιβλίο του νά έξηγει τ' ά πράγματα κατ' ά π' ός τ' ά ζύγισαν οι άλλοι γιατί καμιά άλλη έξήγηση δέ θάταν δυνατή. Έκείνο που σημαίνει π' ό πολύ είναι ή έκφραση, ή διατύπωση, τ' ό ντύμα που διαλέγει για την τέτοια έξήγηση. Κι άκόμα ή λογοτεχνική άξία του βιβλίου μεγαλώνει όταν σταθεί νά κοιτάξει κανένας τις έμμετρες μεταφράσεις του για ν' ά άίσθανθε την ολοκλήρωση τής συγγραφικής δυναμικότητας του κ. Τζένκινς. Έδω μεταφράζει τ' ό βυρωνικό κομμάτι ένθυμούμενος κάποιον άνάλογο κομμάτι σ' ό έργο του έγγλέζου βάρδου, εκεί μεταφέρει στίχους τής π' ό ώριμης έποχής του σολωμικού έργου άναπολώνοντας την άνάλογη ύψη ενός ποιήματος του Κόλεριτς.

Οι άντιρρήσεις δέν είναι βέβαια δυνατές νά λείψουν όλωσδιόλογο σχετικά με τ' ό τ' ό ή την άλλη έξήγηση ή έκτιμηση για τ' ό ζω και τ' ό έργο του ποιητή. Μιά μόνη άντίρρηση δέν μπορεί νά είναι δικαιολογημένη ώ π' ός τ' ό γεγονός π' ός τ' ό βιβλίο του κ. Τζένκινς, έκτός που παρέχει μιά θαυμάσια έκδόυλευση σ' ό νεοελληνική λογοτεχνία είναι κι άπό τις πολυτιμότερες συμβολές σ' ό μελέτη, την κατανόηση και τή διαύγιση τής αΐγλης και τ' ό μεγαλείου τ' ό μεγαλύτερου πνευματικού τέκνου τής Νεώτερας Έλλάδας.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ,

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

64. *Νά επανορθωθεί:*

Σελ. 293 Στήλη α' στιχ. α' νά διορθωθεί
άντι «Έχει έμπιστευθεί» «Έχει έμποτισθεί».

κ. Δ. Π. Ένταθα. Έχετε δικαιοσ' δσα
μ'ας γράφετε, μ' δέν είναι δυνατό νά πεί-
τασσε τούς κακόπιστους ανθρώπους πού δη-
μουσιούργησαν τό ζήτημα αυτό. Γι αυτό και
δ'ε δημοσιεύσαμε τήν έπιστολή σας. Ώστό-
σο σο σ'ας εύχαριστούμε.—κ. Κ. Π. Βαρώσι.

Και τ'α δύο τραγούδια σας δείχνουν αρκετή
εξέλιξη σχετικά μ'ε τ'α προηγούμενά σας,
όσο στο στίχο και στην ποιητική ούσια. Έχετε
ωστόσο ακόμα πολλές άδυναμίες: επαναλή-
ψεις, κοινοτυπίες. Μ' εύχαρίστηση θ'α δοθώ
νέωτερο έργασια σας.—κ. Π. Ν. Λεμεσό.

Τό διήγημά σας «Η διαθήκη του γέρο Μι-
λοχαλέα» δέν Ικανοποιεί. Είναι πλαδαρό,
έχει στόμφο, ρητορεία και... άπειρες άνορ-
θογραφίες.—Χρ. Μ. Κερώνια νά σ'ας αλλά-
ξουμε τήν ψυχοσύνθεση βέβαια δέν είναι
ουδέν δυνατό, μ'α πάλι δέν μπορούμε νά δικαιο-
λογήσουμε τήν τόση θλίψη κι άπογοήτευση
νά νά νά νά δέν εκλεισε τ'α είκοσι. Κοι-
τάξετε τή ζωή κι από τή χαρούμενή της

μορφή και τραγορδύστε τήν. Τό νέο σας
ποίημα είναι μουσικό, αλλά θρηνητικό.—
Δ. Π. Κερώνια. Τό διήγημα σας «Αυτόκτο-
νία λοχαγού» είναι ώρη άπήχηση άλλων
ανάλογων στρατιωτικών διηγημάτων. Ώστό-
σο βρίσκουμε κάποιες Ικανότητες σας στο
λογοτεχνικό στρώσιμο τής φράσης και στην
ύποβολή όρισμένων καταστάσεων.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Philip Newman, A Short History of Cyprus.
Foreword by Sir Richmond Palmer, K. C. M. G.
C. B. E., formerly Governor of Cyprus with
illustrations and maps [5]-(postage extra), Long-
mans, Green and Co Ltd. London.

Ν. Γ. Κυριάδη: Κυπριακή Παροιμία,
έν Λάρνακι, 1940, σ. 415. σελ. 6.

Χρ. Γαλατοπούλου: Δυό τραγούδια Τό
γράμμα του Στρατιώτη και όδρός τής
Δαμάσκοϋ. Πάφος, 1940, σ. 31.

Φάνη Μιχαλόπουλου: Τό Άττικό ύπαι-
θρο και τοπίο Άθήνα, 5 έκδοση Περιηγη-
τικής Λέσχης, 1940 σ. 22.

ADAMOS J. ANTONIADES

PAINTER & DECORATOR

By Appointment to His Excellency the Governor of Cyprus
always uses and recommends

Famous Paint.

Full Particulars on request.

ΑΔΑΜΟΝ Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΝ

Όδός Έλευθερίας και Άριάδνης
Ταχ. Κιβ. άρ. 51. Τηλεφ. 72.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΣ

Υπεύθυνος ιδιοκτήτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερώνια.

Τυπογραφείο «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θ. Κωνσταντίνου

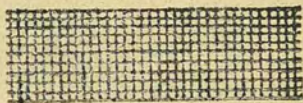
Ἄνακουφίζει τοὺς πόνους καὶ κοιμίζει.

ΣΑΚΑΤΕΜΑ ΟΣΦΤΑΛΓΙΑ

Τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πόνων τῆς μέσης καὶ ράχης εἶνε τὸ ΣΛΟΑΝΣ. Ἐπαλειφόμενον ἀνευ ἐντριβῆς συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν νέου αἵματος μέσῳ τῶν πονεμένων μελῶν τοῦ σώματος, ἅτινα θερμαίνει, διαλύει καὶ κρυολόγημα ἀφαιρεῖ τοὺς πόνους καὶ ἀνακουφίζει τοὺς μύς. - Ὁ ὕπνος σας ἀπικαθίσταται βαθύς, καὶ ἡσυχος. Δικαίως δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐπικαλοῦσι τὸ Σλόαν; Λήμνετε ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ SLOAN'S

Τὸ παγκοσμίον φήμις ἰσχυρὸν πρὸς ἐπάληθριν μετ'εχειριζόμενον ἀπὸ 1887 ἕως νῦν

SLOANS LINIMENT

